

Journal of New Century Innovations

VOLUME
46
ISSUE-4

Journal of new century innovations

Exact and natural sciences

Pedagogical sciences

Social sciences and humanities

Engineering and Medical Sciences

ISSN (p): 2181-3671
ISSN (e): 2181-368X

Google Scholar

newjournal.org

**JOURNAL OF NEW CENTURY
INNOVATIONS**

VOLUME - 46 | ISSUE - 4

February - 2024

O‘ZBEKISTONDAGI ZIYORAT TURIZMIDA
DINIY FENOMENNING AHAMIYATI

Xotamxonov Muhammadjon Murodjon o‘g‘li
O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi
Qiyosiy dinshunoslik yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada avvalambor, ziyoratgoh atamasi haqida qisqacha tushuncha, uning rivojlanishi tarixi, ziyorat turizm sohasiga kiritilayotgan investitsiyalar va yaratilayotgan imkoniyatlar haqida ma‘lumotlar berib o‘tilgan. Shuningdek, yurtimizda ushbu sohaga qaratilgan e‘tibor, yaratilgan shart-sharoitlar haqida keng yoritilib o‘tilgan. Bundan tashqari, ziyoratgohlar bilan bog‘liq diniy fenomenologik jarayonlarga to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar. turizm, ziyorat, ziyoratgoh, din, strategiya, turistlar, fenomen, tarixiy obidalar, turistik shaharlar.

Ziyorat turizm – sayohat, sayyohlik, sayohat qilish, faol ilmiy-estetik ko‘nikmalarni egallash turlaridan biri. Ziyorat turizmi deganda esa jismoniy shaxsning doimiy istiqomat joyidan, ma‘rifiy, kasbiy, amaliy borilgan joyda haq to‘lanadigan faoliyat bilan shug‘ullanmagan holda uzog‘i bilan 1 oy muddatga jo‘nab ketish tushuniladi. Ko‘pgina mamlakatlarda ziyorat turizmi davlat iqtisodiyotining rivojlangan sohasi hisoblanadi. Chunki turli mamlakatlarga sayohat qilishni istamaydigan inson bo‘lmasa kerak.

Dunyoda turizmning 200 dan ortiq turlari bo‘lib, ular orasida ziyorat turizmi tez rivojlanayotgan, istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda ilgari tarixiy, madaniy turizm bilan cheklanib qolingan bo‘lsa, oxirgi besh yilda safari (cho‘l), etnografik, gastronomik yangi yo‘nalishlar qatorida ziyorat turizmiga ham alohida e‘tibor qaratilmoqda. Chunki O‘zbekiston bu borada yuqori salohiyatga ega bo‘lib, imkoniyatlaridan to‘liq foydalana olmayotgani ayni haqiqat. Islom sivilizatsiyasi beshigi, ma‘rifat va madaniyat markazi sifatida tanilgan yurtimizda dinimiz rivoji, jahon ilmu fani taraqqiyotiga hissa qo‘shgan allomalar, mutafakkir olimlar, ulamolar va ulug‘ avliyolar yetishib chiqqan. Dunyoda ularning ziyoratgoh va muborak qadamjolarini ziyorat qilishga ehtiyoj yuqori. Ayni shu maqsadda, ya‘ni o‘zga madaniyatlar bilan yaqindan tashishish, boshqa hudud tarixi, muqaddas ziyoratgohlari haqida tarixiy bilimlarga ega bo‘lish, muborak manzillarni ziyorat qilishga qaratilgan ziyorat turizmi shakllandi.

Ziyorat turizmi yo‘nalishida to‘g‘ri targ‘ibotni yo‘lga qo‘yish va ziyorat ob‘ektlari haqida ilmiy asoslangan ma‘lumotlarni taqdim etish maqsadida 2021 yil 24 fevralda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi 100-sonli Qarori qabul

qilinib, ushbu qarorga muvofiq Ziyorat turizmini rivojlantirishni muvofiqlashtirish kengashi tashkil etildi. Muvofiqlashtirish kengashining asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi:

- ✓ O‘zbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini to‘liq o‘rganish, ma’lumotlarni tizimlashtirish, ziyoratgohlar, ulamolar va ularning ilmiy merosi haqida ilmiy asoslangan ma’lumotlarni shakllantirish;
- ✓ turizmi bozorida real ehtiyojni markazlashgan tarzda tahlil qilish;
- ✓ targ‘ibot ishlarini sifatli va puxta tashkil qilish;
- ✓ media kontent, audiovizual mahsulotlar, maqola va broshyuralar uchun ilmiy asoslangan materiallarni ko‘rib chiqish va ma’qullash;
- ✓ moddiy madaniy meros ob‘ektlaridagi axborot tablolari, gidlar va ekskursiya etakchilarining ekskursiya materiallari uchun sifatli materiallar shakllantirilishini muvofiqlashtirish;
- ✓ turli konfessiyalarning moddiy madaniy meros ob‘ektlari uchun ziyorat odobi bo‘yicha tavsiyalar tayyorlanishini tashkil qilish.

Mamlakatimizdagi mavjud ziyorat turizmi salohiyatidan yanada unumli foydalanish, O‘zbekiston zaminini dunyo sivilizatsiyasining muhim makazlaridan biri sifatida namoyon qilish, jahon hamjamiyati va xalqaro tashkilotlarning yuqori e’tiroflariga sazovor bo‘lish, shuningdek, ziyorat turizmi xizmatlarini diversifikatsiya qilish va turizm eksportini oshirish hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish choratadbirlari to‘g‘risida” 2021 yil 9 fevraldagi PF-6165-son Farmoni ijrosini ta’minlash maqsadida 2022 yil 20 mayda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalqaro ziyorat turizmi haftaligi”ni tashkil etish va o‘tkazish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 282-sonli Qarori qabul qilindi. O‘zbekiston bugun dunyoga yangi imkoniyatlarni ochayotgan, barqaror rivojlanayotgan, ziyorat va sayohat uchun xavfsiz mamlakat sifatida yanada kengroq tanilmoqda. Prezidentimiz tomonidan “Tabarruk ziyorat” turizm konsepsiyasining tasdiqlanishi, yaqinda bo‘lib o‘tgan Shanxay hamkorlik tashkilotining Samarqand sammitida O‘zbekiston a’zo davlatlarda 2023 yilni turizmni rivojlantirish yili deb e’lon qilishi uning xalqaro ahamiyatini yaqqolroq namoyon etdi. Albatta amalga oshirilayotgan islohotlar xorijliklarning yurtimizga tashrifi uchun muhim omil hisoblanadi.

Xulosa. Har bir davlatning rivojlanish tarixiga nazar soladigan bo‘lsak, albatta turizm bilan bog‘liq bo‘ladi. Har bir davlat o‘z yurtini butun dunyoga tanitish uchun ham o‘zining turizm sohasini yetarli ehtiyojlar bilan ta’minlaydi.

Biz bu maqolani to‘liq yoritib berish jarayonida turizmning qadimgi davrlardan buyon to hozirgacha rivojlanib kelayotganiga amin bo‘ldik. Shunday ekan, biz qanday sohaga qiziqishimizdan qat’iy nazar turizm sohasi bilan o‘zimizning hayotiy faoliyatimizni bog‘lashimiz zarur. Oxirgi 3-4 yildan buyon turizm sohasiga

qaratilayotgan e'tibor juda ham katta. Bu sohaga kirib kelgan inson hech qachon uni tark eta olmaydi. O'z rivoji uchun sarmoya kiritgan har bir davlat kelgusi yillarda rivojlangan davlatlar orasida eng yuqori darajani egallaydi.

Biz ham o'z ajdodlarimizdan qolgan merosni butun dunyoga tanitishimiz lozim. Bugungi kunda hukumat tomonidan turizm sohasini modernizatsiya qilish, davlatda transport va mehmonxona infrastrukturasi yaxshilash, hamda turizmda normativ huquqiy bazani mukammallashtirish sohalarida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ILOVALAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 24 fevraldagi "Ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi 100-sonli Qarori.
3. Erkayeva Barno Abdurahimovna "O'zbekistonda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlari".
4. Ro'ziyev Sh. "O'zbekistonda tarixiy- madaniy turizmni rivojlantirishning tashkiliy iqtisodiy mexanizmini indikativ boshqarish metodikasi".

Internet saytlari

1. <https://lex.uz/acts/-65108>

УДК 547.785.51

NEFT TAYYORLASH MASKANI QURILMALARIDA XAVFSIZ
ISHLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Jakbarov Dilshodbek Voxobjon o'g'li

Namangan davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi

E-mail: dilik6109@gmail.com [Telefon: \(97\)206-71-01](tel:(97)206-71-01)

Annotatsiya: Ushbu maqolada neft tayyorlash maskani texnologik qurilmalari va ularning xavfsiz ishlash usullari yoritiladi. Shuningdek, neft tayyorlash maskani texnologik qurilmalarida xavfsiz ishlash usullarini takomillashtirish tizimi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Neft tayyorlash maskani, texnologik qurilmalar, mahsulot, samaradorlik, xavfsiz ishlash usullari, texnologiyalar.

Respublikamizda neft va gaz qazib olish samaradorligini oshirishning istiqbolli yo'llarini qidirish, yangi texnika va texnologiyalarni qo'llash, konlarni ishlatishning samarali yo'llarini joriy etish, qatlam bosimini saqlash, qoldiq neft mahsulotlarini qazib olishning arzon texnologiyalarini qo'llash kabilar orqali xalq xo'jaligi uchun ko'proq miqdordagi mahsulot yetkazib berish bugungi kunda mutaxassislarimiz oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Neft tayyorlash maskani texnologik qurilmalariga kiruvchi jihozlarning nomenklaturasi yuzlab nomlarni tashkil qiladi, neft gaz sanoatini yuqori ko'rsatkichda o'sib borayotganligi ularning tezkor yangilanishiga, mukammal yangi turlarni va konstruksiyalarini yaratishga to'g'ri kelmoqda. Texnik vositalarni ko'p shaklli ekanligi, ularning bir tizimga keltirish hamda o'rganish kerakligini talab qildi. Mashinalar, jihozlar, mexanizmlar, inshootlar, mexanizatsiyalash vositalari va hamma asboblarni sakkizta guruhga va bir nechta guruhchalarga ajratib o'rganiladi.[1]

1-guruh. Quduqlardan suyuqlik va gazni qazib chiqarish uchun kerakli jihozlarning tasnifi normal ishlarni amalga oshirishga moslashtirilgan bo'ladi, mahsuldor qatlamni yer usti qismi bilan tutashtiruvchi kanal hisoblanadi. Bu guruhdagi jihozlarning ishonchliligi va samaradorligi quduq ishining ishonchligini to'liq aniqlaydi.

2-guruh. Quduqlardan foydalanish jihozlari qatlamdan qazib olinadigan suyuqliklarni yoki gazni ko'tarishga mo'ljallangan. Birinchi qismdagi jihozlar quduq ichiga tushiriladi va ko'taruvchi hisoblanadi, qolgan qismi esa quduq usti zonasida montaj qilinadi. Boshqa sharoitlarda quduqlarga suyuqlik yoki gazni haydashda qo'llaniladi, haydovchi jihozlar deb ataladi.

3-guruh. Yer osti ta'mirida, o'zlashtirishda va ishlov berishda qo'llaniladigan jihozlar quduqni ishlatishning butun davri davomida qo'llaniladi, ishlatish jihozlari

orqali quduqqa tushiriladi. Birinchi holatda yer osti ta'miri kapital ta'mirlash, ikkinchidan esa - quduqni joriy ta'mirlash deyiladi. Bundan tashqari shu guruhdagi jihozlar orqali quduq kapital ta'mirdan keyin ba'zida esa burg'ilangandan so'ng o'zlashtiriladi. Bu guruhdagi jihozlardan quduqlami favvora, gazlift yoki nasos ko'targichlar yordamida jihozlashda ham foydaniladi.[3;160]

4-guruh. Neft va gaz qazib olishni jadallashtirishda va qatlamlarni neft beruvchanligini kuchaytirishda qo'llaniladigan jihozlar va inshootlar. Bu jihozlarning keng qo'llanilishi natijasida konlarni ishlatish muddati qisqartiriladi hamda qoldiq neft va gazni olish miqdori oshiriladi.

5-guruh. Quduq mahsulotlarini yig'ish jihozlari va inshootlari, neft, gaz, suvni va aralashmalarni ajratish, neft, gaz, gaz kodensatlarni o'lchash va dastlabki tayyorlashda qo'llaniladi. Bu guruhdagi jihozlar yer ustida, asosan konning territoriyasida joylashtiriladi.

6-guruh. Dengizda neft, gaz va gaz konlarini ishlatishda qo'llaniladigan jihozlar, juda murakkabligi, ko'p namcnklaturasi, katta o'lchamlari va yuqori darajada takomillashtirilganligi bilan farq qiladi. Ular alohida sodda vositalardan murakkab bo'lgan katta guruhdagi jamlanmalarga aylantiriladi va mustaqil tarmoqni shakllantiradi.

7-guruh. Ta'mirlash-mexanik xizmat ko'rsatish jihozlari parkdagi mashinalarning ish qobiliyati holatini saqlab turishda qo'llaniladi. Bu jihozlarga ko'p nomli mashinalar, jihozlar, inshootlar, mexanizatsiyalashtirish vositalari va asboblari, kon xo'jaligi hamda transport xizmati jihozlari kiradi.

8- guruh. Energetika xizmati jihozlari. Shuning uchun, bunday ob'ektlarni neftli yoki gazli kondensatlar deb atash qabul qilingan bo'lib, birlik tizim sifatida qaraladi. Muhim masalalardan biri bir yoki guruhli konlarning samarali ishlarini kompleks ishlatish uchun muhandislik vositalarini va ob'ektlarini ishlash hamda ulardan foydalanishni birbiriga moslashtirish uchun texnik va ma'muriy boshqaruv bilan ta'minlanadi, konning hamma xodimlari avtomatlashtirish vositalariga va boshqaruvga, ko'pincha AVB (avtomatik vositalarni boshqarish)ga jalb qilinadi. Bu tizim mashina va jihozlardan tashqari zamonaviy o'lchov asboblari, rostlash, avtomatlashtirish va hisoblash texnikalari bilan ham ta'minlangan.

7- guruh va 8- guruhdagi jihozlar o'zining tarkibiga muvofiq umumiy sanoat uchun mo'ljallangan mashinalar deyiladi, qolgan oltita guruhdagi jihozlar asosiy jihozlar hisoblanadi.

Neft konlarini har xil geologik sharoitlarda joylashganligi va ishlatish usullari hamda konlarni joylashuvini spetsifikasi, quduqlarni joylashtirish oraliqlarini oshirishga yo'naltirish va ularning mutlaq sonini kamaytirish holati ikki, ba'zida uchta va undan ham ko'p qatlamlarni bir quduq orqali ishlatishga olib keldi. Bunday usul bir vaqtda alohida ishlatish deyiladi. Bir vaqtning o'zida bir quduq orqali bir nechta

qatlamlarni ishlatish neft konlarida har bir qatlamlarni ishlatishda texnik va texnologik jihozlardan foydalanishni taqozo qiladi.[5;145]

Bunday jihozlarga qo'yiladigan asosiy talablarga har bir qatlamni alohida o'ziga mos bo'lgan ishlatish rejimi bilan ta'minlash holatini boshqa qatlamlarni ishlatish rejimi bilan bog'liq boimasligi kerak. Qatlamlardan suyuqlikni qazib olish jihozlarini guruhiga har bir qatlamga suv haydab qatlam bosimini saqlab turish masalasini hal qilish ham kiradi. Bunday texnologiyada bir vaqtda qatlamlarni alohida ishlatish jihozlariga qo'yilgan talablarni quyidagicha shakllantirish mumkin. 1-ishlatish davrining hamma bosqichlarida qatlamlarni ishonchli ishlatish; 2-kerakli texnologik operatsiyalarni har bir qatlamda alohida olib borish mumkinligi (o'zlashtirish, qatlamni tadqiqot qilish, parafinni chiqarib yuborish, yuvish va h.k.); 3-har bir qatlamdan olinadigan suyuqlikni boshqarish va har biriga suv haydashni mumkinligi; 4-konstruksiyasi; 5-metall sarfning minimalligi; 6-foydalanishdagi ishonchlilik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Анализ состояния разработки нефтегазоконденсатного месторождения Крук и выдача рекомендаций по стабилизации добычи нефти: Отчет о НИР / ОАО "УЗЛИТИНЕФТГАЗ"; Ответственный исполнитель Шахназаров Г. А. - Тошкент ; 2009.

2. Антонова Э.О., Крилов Г.В., Прохоров А.Д., Степанов О.А. "Основы нефтегазового дела", Учебник для вузов, Москва, ООО "НедраБизнесцентр"- 2003. 307 стр.

3. Земенков Ю.Д, Маркова Л.М, Прохоров А.Д, Дудин С.М. "Сбор и подготовка нефти и газа", Учебник для вузов, Москва, Издательский центр "Академия"- 2009. 160 стр.

4. Ибрагимов И.Т., Мищенко И.Т., Челоянс Д.К. Интенсификация добычи нефти. Москва, «Наука» - 2000. 230 стр.

5. Ишмурзин А.А., Храмов Р.А. «Процессы и оборудование системы сбора и подготовки нефти, газа и воды», Учебное пособие, Уфа ,Изд-во., УГТНУ -2003. 145стр.

NEFT TAYYORLASH MASKANIDA TEXNOGEN AVARIYANI
OLDINI OLISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Mo'ydinov Eldorbek Qo'shaqboyevich

Namangan davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi
E-mail: dilik6109@gmail.com [Telefon: \(97\)206-71-01](tel:972067101)

Annotatsiya: Ushbu maqolada neft tayyorlash maskanida texnogen avariya va uning oldini olish usullari yoritiladi. Shuningdek, neft tayyorlash maskanida texnogen avariyaning oldini olish usullarini takomillashtirish tizimi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Qatlam bosimini saqlash, texnologik qurilmalar, mahsulot, samaradorlik, xavfsiz ishlash usullari, texnologiyalar, texnogen avariya.

Respublikamizda aholi va hududni texnogen FVlardan muhofaza qilish uchun bir qator ishlar qilinmoqda. Shu jumladan, 1995 yil 20 avgustda «Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida»gi qonun qabul kilinganligini ta'kidlab o'tish lozim.

Bundan tashqari Respublikamiz miqyosida o'tkazilayotgan «Yong'in xavfsizligi oyligi», «Yo'l harakati xavfsizligi oyligi» kabi tadbirlar ham texnogen favqulodda vaziyatlarning oldini olish, aholi va hududlar xavfsizligini ta'minlash, favqulodda vaziyat yuz berganda harakatlanishga oid tayyorgarlik darajalarini oshirishda katta ahamiyatga ega.

Ishlab chiqazish sohasida faoliyat yuritayotgan har bir ishchi halokatlar yuz berganda harakatlanish qoidalarini mukammal o'zlashtirgan bo'lishi zarur. Misol uchun, elektr energiyasini tarmoqdan uzishning ham o'ziga xos talablari, gaz, bug' apparatlarini o'chirishning ham o'ziga xos qonun qoidalari mavjud bo'lib, agar texnologik jarayonlar va texnika xavfsizligi qoidalariga amal qilinmasa, inson hayotiga juda katta xavf solishi yoki juda katta moddiy talofatlar keltirishi mumkin.

Har bir ishlab chiqazish sohasi xodimi halokatlar yuz berganda jamoa muhofaza inshootlari joylashgan yerlarni, xavfsizlik joylarga chiqish yo'llarini, yakka himoyalash vositalari bilan ta'minlashni tashkil etishni va ulardan foydalanish tartibini bilishi lozim. Texnologik uskunalarni germetizatsiyalash va ishlash tizimini doimiy nazorat qilish, shu bilan yong'in va portlash xavflarini oldini olish zarur. Elektr asboblarning holatini, sig'imi, qism va tarmoqlarini, bosim ostida ishlashini, nazorat o'lchov asboblari, himoyalash va bloklash apparatlarining ish faoliyatini doimiy nazorat qilish hamda aniqlash kerak.

Har bir tashkilotda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan halokatlarning bartaraf etish rejasi ishlab chiqiladi. Ishchi va xizmatchilarning halokat yuzaga kelgan vaziyatlarda o'zini tutish va harakatlanishga tayyorlash tadbirlari tashkil etiladi, ularni bartaraf etish kuch va vositalarining zaruriy zahiralari ko'rib chiqiladi. FV yuzaga kelganda ogohlantirish tizimi va vositalari doimiy shay holatda saqlash, ishchi o'rinlari uchun kerakli shaxsiy himoyalash vositalari sonini ta'minlash zarur.

Halokatlar sodir bo'lganda muhim vazifalardan biri ishlab chiqarish korxonasi va aholi yashash punktlariga xavf haqidagi xabarni etkazish hisoblanadi. Shuningdek, ob'ektning har bir ishchi, xodimi halokat sodir bo'lganda ogohlantirish vositalaridan

foydalanish va tegishli tashkilotlarga xabar berishni bilishi zarur.

Neft tayyorlash tayyorlash maskanida texnogen avariyaning oldini olish uchun quyidagi xavfsizlik qoidalariga amal qilish shart:

Sig'im-idishlarni ishlatish, suyultirilgan neftli gazlarni saqlash va tashishda xavfsizlik qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi shart.

T-15°C dan undan yuqori xolatdagi maxsulotlar bilan sig'im-idishni to'ldirishning maksimal kattaligi 83% dan oshmasligi shart. Maxsulotlarning T-15°C dan past bo'lgan xaroratida, maksimal to'ldirish kattaligi quyidagi xisob kitobda belgilanadi: propan uchun - 425 kg/m³, butan uchun - 486 kg/m³.

Erkin otilab tushuvchi xolatda maxsulotlarni kuyish man qilinadi. Ta'mirdan so'ng, birinchi to'ldirilishda yoki apparatni ochgan xolda ko'rikdan o'tkazishda, portlashxavfli aralashmalar hosil bo'lishini oldini oluvchi choralar ko'rish zarur (oldindan but bilan, tabiiy yoki inert gaz bilan dam beriladi).

Satxni o'lchash uchun, o'zi egiluvchi jumraklari bo'lgan o'lchovchi oynalarni o'rnatishga ruxsat etiladi.

Oynada, chegaralangan satx belgisi bo'lishi shart. Haydab olinadigan maxsulot xarorati, bug'lar tarangligi sig'im-idish (ishchi) uchun ruxsat etilgan bosimdan oshadigan xaroratdan yuqori bo'lmasligi shart.

Namuna olish, maxsulotlarning maksimal bosimga namuna olgichlarda amalga shiriladi xisob-kitob sig'im-idishda qilingan. Sig'im-idishdan suvlarni tashlash shtutseri, muzlamaydigan klapan bilan jixozlangan bo'lishi shart. Sig'im-idishlarda mahsulotlarni 45 °S dan yuqori xolatda qizdirish mumkin bo'lgan joylarda, sig'im-idishni qizib ketishini oldini olish uchun choralar ko'rilgan bo'lishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Акромов Б.Ш., Умедов Ш.Х. “Нефт казиб олиш буйича маълумотнома” Тошкент ; “Фан ва технология”, 2010-368 б.
2. Акромов Б.Ш., Сидикхужаев Р.К. “Нефт ва газ иши асослари”, Тошкент; ТДТУ, 2003. 203 б.
3. Акромов Б.Ш., Хаитов О.Г. Нефт ва газ махсулотларини йиғиш ва тайёрлаш. Дарслик. - Т.: “Илм-Зиё”, 2003.
4. Анализ состояния разработки нефтегазоконденсатного месторождения Крук и выдача рекомендаций по стабилизации добычи нефти: Отчет о НИР / ОАО “УЗЛИТИНЕФТГАЗ”; Ответственный исполнитель Шахназаров Г. А. - Тошкент ; 2009.
5. Антонова Э.О., Крилов Г.В., Прохоров А.Д., Степанов О.А. “Основы нефтегазового дела”, Учебник для вузов, Москва, ООО “НедраБизнесцентр”- 2003. 307 стр.

**MINTAQA TURIZM SALOHIYATINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH
YO'NALISHLARI (BUXORO HUDUDI MISOLIDA)**

Maxsumova O'g'iloy Dilmurodovna

Turizm (Ziyorat turizmini boshqarish va tashkil etish) yo'nalishi

O'zbekiston Xalqaro Islom akademiyasi

d34966774@gmail.com

Annotatsiya: Bu maqolada turizm sohasining baholash va rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari muhokama qilinadi. Maqolada turizm salohiyatini tahlil qilishning o'zgaruvchan yo'nalishlari belgilanadi, jumladan, iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik, ma'muriy, texnologik va ilmiy yo'nalishlar. Maqola turizm sohasidagi muhim yo'nalishlarni ta'kidlaydi hamda turizm salohiyatini baholash va rivojlantirish uchun asosiy yo'nalishlarni aniqlashda yordam beradi.

Kalit so'zlar: Turizm, iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik, ma'muriy, texnologik, ilmiy, barqaror turizm, meros.

Turizm salohiyatini baholash va rivojlantirish yo'nalishlari, bir mamlakat yoki hududning turizm sifatini, shu sohada potentsialni oshirish va mavqelarni kuchaytirishda muhimdir. Quyidagi yo'nalishlar turizmni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlardir:

Infrastruktur taraqqiyoti: Turizm salohiyatini rivojlantirish uchun shaharlar, kasabalar va turizm zonalarida kerakli infrastruktur taraqqiy etishi kerak. Bu avtomobil yo'llari, aeroportlar, transport tizimlari, mehmonxonalarni o'rnatish, suv-resurslar va boshqa muhim vositalardan iborat.

Turizm manzaralari va joylarini rivojlantirish: Turistlarni jalb qilish uchun mamlakatda qadimgi qadriyatlar, tabiiy go'zalliklar, ob-havo sharoitlari, bozorlar, restoranlar, temir yulduzlari, qishloqlar va boshqa joylar rivojlantirilishi lozimdir.

Reklama va marketing: Turizm sifatini rivojlantirish uchun kuchli reklama va marketing strategiyalari muhimdir. Bu, mamlakatning, hududning yoki shaharning turistik imkoniyatlarini dunyo bo'ylab taqdim etish, tadbirlar, festival va ko'rgazmalar o'tkazish orqali turistlar va sayohatchilarni jalb qilishga yordam beradi.

Qabul va xizmatlar sifati: Turistlar uchun qulay va sifatli xizmatlar ko'rsatish, ularning mamlakatda qolishlari va qaytib kelishlarini kuchaytirish uchun katta ahamiyatga ega. Bu mehmonxonalarining, restoranlarining, transport xizmatlarining, sayohatchilar qabulxonalarining va turistlarga qo'llab-quvvatlash xizmatlarining sifatini oshirishni o'z ichiga oladi.

Majburiy tariflar va qonunlar: Turizm sohasidagi majburiy tariflar va qonunlar, turistlarning xizmatlardan foydalanganligini va ularning himoyalanişini ta'minlashda juda muhimdir.

O'quv yurtlari va kasb-hunar o'quv markazlari: Turizm sohasida mutaxassislar va xodimlarni tayyorlashda yuqori sifatli o'quv yurtlari va kasb-hunar o'quv markazlari juda muhimdir. Bu, turizm sifatini oshirish va qo'llab-quvvatlash uchun talabalarni xush ma'lumotlar olish uchun zarurdir.

Tabiiy resurslarni himoya qilish: Turizmning asosiy manbai tabiiy resurslar bo'lib, ularni himoya qilish va saqlab qolish muhimdir. Shu jumladan, tabiiy muzeylar, parklar, rezervatlar va biosfera koridorlari turizm salohiyatini oshirish uchun muhimdir.

Bu yo'nalishlar bir mamlakat yoki hududning turizm sifatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan tushunchalardir. Har bir yo'nalish turizmning o'sishiga va xavfli joylarni kamaytirishga yordam beradi.

Vazirlar Mahkamasining "2022-2026 yillarda Buxoro viloyatida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori loyihasi e'lon qilindi.

Turizm va madaniy meros vazirligi, Fanlar akademiyasi va Buxoro viloyati hokimligining:

- Buxoro viloyati Qorako'l tumanidagi "Qadimgi Poykent" arxeologiya merosi obektini muhofaza qilish hamda Buxoro davlat muzey-qo'riqxonasi filiali "Qadimiy Poykent shaharchasi tarixi muzeyi" negizida ochiq osmon ostidagi muzey tashkil etish;

- Poykent muzeyida arxeologiya ashyolari ko'rgazma-ekspozitsiyalari hamda arxeologiya tadqiqotlari bazasini tashkil etish to'g'risidagi takliflari ma'qullanadi.

Quyidagilar "Poykent" muzeyi asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari etib belgilanadi:

- "Qadimgi Poykent" arxeologiya merosi obektini muhofaza qilish, konservatsiyalash va asrab-avaylash, obektda olib borilayotgan arxeologik qidiruv, qazishma, qutqaruv va nazorat ishlarini tashkil etish;

- arxeologiya tadqiqot ishlari davomida ochib o'rganilgan arxeologiya ashyolari, noyob osori-antiqalarni restavratsiya va konservatsiya qilish;

- "Poykent" muzeyi haqidagi respublika hududida saqlanayotgan ma'lumotlarni malakali mutaxassis va ekspertlar, olimlarni jalb etgan holda tadqiq etish, ular haqida batafsil ma'lumotlar bazasini yaratish va muntazam yangilab borish, xalqaro ilmiy anjumanlar tashkil etish, matbaa mahsulotlarini tayyorlash, ommaviy axborot vositalari orqali keng targ'ib qilish;

- tarixiy-ilmiy asoslar bo'yicha "Poykent" muzeyida joylashgan bino va inshootlar maketlarini tayyorlash, arxeologiya ashyolari, qadimgi yozma manbalar, tarixiy hujjatlar, osori-atiqalar, zamonaviy ilmiy-tadqiqot ishlari, monografiya va ilmiy

to‘plamlar, video va fotohujjatlar hamda boshqa manbalar hisobiga ko‘rgazma-ekspozitsiya tashkil etish;

- “Poykent” muzeyida yuqori texnologiyalarga asoslangan axborot-resurs markazini tashkil etish va uning faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yish.

O‘zbekiston bosh vaziri o‘rinbosari - turizm va madaniy meros vaziri Aziz Abduhakimov 2022-2026 yillarda Buxoro viloyatida turizmni jadal rivojlantirish bo‘yicha alohida dasturni amalga oshirishda mas’ul vazirlik va idoralar bilan birgalikda:

- 2022-2026 yillarda xorijiy va mahalliy turistlar sonini 5 mln nafarga, eksport hajmini 600 mln AQSh dollariga yetkazish rejasini amalga oshirish;

- viloyatning turizm infratuzilmasini kengaytirishda Buxoro aeroporti orqali muntazam xalqaro aviaqatnovlar sonini oshirish;

- turli mulkchilik shaklidagi 255 ta mehmonxona barpo etish, 60 ta yangi turizm marshrutlarini tashkil qilish;

- viloyatdagi 800 dan ziyod madaniy meros obektlarining ta’mirga muhtojlarini birma-bir restavratsiya qilish va bunga mahalliy hamda xorijiy olimlar, restavratorlar va daxldor nufuzli mutaxassislarni jalb qilish;

- “Ark qo‘rg‘oni”ning bundan 100 yil oldin vayron qilingan qismlari poydevor qismini olib, arxeologik park-muzeyga aylantirish;

- Fanlar akademiyasi Arxeologiya institutining Buxoro filialini hamda Buxoro davlat universitetida arxeologiya kafedrasini tashkil qilish;

- Buxoro shahrida eng zamonaviy jihozlangan tarix muzeyini tashkil etish va unda viloyatda mavjud 130 mingdan ziyod eksponatdan Buxoro tarixining eng noyob durdonalarini joylashtirish;

- mahalliy yoshlarni gid-kuzatuvchilik mutaxassisligi bo‘yicha qayta tayyorlash, malakasini oshirish bo‘yicha qisqa kurslar, xorijiy va mahalliy turoperatorlar, jurnalistlar, bloger va vloger (videobloger)lar ishtirokida informatsion turlar tashkil qilish;

- Buxoro viloyati ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, turizm salohiyatini aks ettiruvchi va targ‘ibot qiluvchi matnli va video materiallarni o‘zbek, rus va ingliz tillarida tayyorlash, ommaviy axborot vositalarida, televideniye va radioda muntazam yoritib borish hamda turistik obektlarga tarqatishni tashkil qilish;

- ulug‘ alloma Abu Ali ibn Sino tug‘ilib o‘sgan Afshona qishlog‘ini turizm shaharchasiga aylantirish vazifalarning ijrosini o‘z vaqtida sifatli ta’minlaydi.

Turizm va madaniy meros vazirligi, Qurilish vazirligi, Buxoro viloyati hokimligi tegishli vazirlik va idoralar bilan birgalikda:

- Buxoro shahar I.Karimov ko‘chasida “Street Food” gastronomik ko‘chasini tashkil etish bo‘yicha konsepsiya va tashkil qilinadigan obektlar joylashuv nuqtalarini shakllantiradi;

• Buxoro viloyati hududidan o‘tuvchi M-37 va A-380 avtomagistral yo‘lbo‘yi hududlarida sayyohlar, yo‘lovchi va haydovchilar uchun qulay shart-sharoit yaratish, yo‘lbo‘yi infratuzilmasini rivojlantirish, jozibadorligini oshirish hamda aholi kamdaromad qatlami, yoshlar, ayollarni ish bilan band qilish, hunarmandchilik va qandolatchilik yo‘qolib borayotgan turlari mahsulotlari savdosini yo‘lga qo‘yish maqsadida ixcham milliy – namunaviy loyihalar asosida yengil konstruksiyali infratuzilma obektlarini tashkil etish, ularning har tomonlama qulay joylashuvini ta‘minlash choralarini ko‘radi.

Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi, Buxoro viloyati hokimligi, Turizm va madaniy meros vazirligining “Buxoro ixtisoslashtirilgan jayron pitomnigi”ni 2022-2026 yillar davomida zamonaviy turistik obektga aylantirish to‘g‘risidagi taklifi ma‘qullanadi.

O‘rmon xo‘jaligi davlat qo‘mitasi, Buxoro viloyati hokimligi, Qurilish vazirligi, Turizm va madaniy meros vazirligi Jondor ixtisoslashgan o‘rmon xo‘jaligi hududiga tutash joyda joylashgan “Varaxsho” arxeologik qal‘asi atrofidagi 50 gektar yer maydonini arxeologik yodgorlik hududi va uning muhofaza zonasida Madaniy meros agentligi huzuridagi ilmiy-ekspert kengashi ijobiy xulosasi olinmasdan qurilish-ta‘mirlash ishlarini olib bormaslik sharti bilan Jondor ixtisoslashgan o‘rmon xo‘jaligi tasarrufiga o‘tkazish takliflari ma‘qullanadi.

Turizm va madaniy meros vazirligi, Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, Buxoro viloyati hokimligi bilan birgalikda Buxoro shahrida mavjud “Buxorolik boy savdogar uy-muzeyi” yodgorlik majmuasini “Fayzulla Xo‘jayev uy-muzeyi” deb qayta nomlab, uning yangi ekspozitsiyasi yaratilishini ta‘minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2018-2019 yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo‘yicha navbatdagi chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi NoPQ-3217-sonli qarori //Xalq so‘zi, 2017-yil 17-avgust.
- 2) Tuxliyev.I.S., Hayitboyev.R., Ibodullayev.N.E., Amriddinova R.S. Turizm asoslari: O‘quv qo‘llanma –S.: SamISI, 2010-247 b..12.
- 3) Абдувоҳидова. Туризмда ахборот технологиялари. Дарслик. –Т.: ТДИУ. 2019 й.13.VoskolovichN.A. Маркетинг туристических услуг. Учеб. 2-е изд. –М.: «ЮНИТИ-ДАНА» 2009. 207
- 4) Frommer P., Silver K. “Las Vegas”. Wilet Publishing Inc, LV. 2015
- 5) www.prezident.uz – Prezident matbuot xizmati sayti.

РОЛЬ МАРКЕТИНГА В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА
В УЗБЕКИСТАНЕ

Ражабова Умида Умурзаковна
Магистрантка ТГЭУ группы ММРТ-31
факультета «Маркетинг и логистика»
E-mail: franchiseska50701@gmail.com

Аннотация: В научной статье проанализирована сфера малого бизнеса в Узбекистане – какие предпринимаются действия для поддержки отрасли и роль маркетинга в ее развитии. Рассмотрены причины недоверия субъектов малого бизнеса в силу маркетинга, а также для них приведены 5 действующих стратегий с небольшими затратами.

Ключевые слова: малый бизнес, индивидуальное предпринимательство, маркетинг в малом бизнесе, маркетинговая стратегия, рынок услуг.

Annotation: The scientific article analyzes the sphere of small business in Uzbekistan – what actions are being taken to support the industry and the role of marketing in its development. The reasons for the distrust of small businesses and 5 effective strategies with low costs are given for them.

Keywords: business categories, small business, individual entrepreneurship, marketing in small business, marketing strategy, service market.

Развитие малого предпринимательства Узбекистана способствует постепенному созданию широкого слоя мелких собственников, самостоятельно обеспечивающих собственное благосостояние и достойный уровень жизни, что и является основой социально-экономических реформ. Сектор малого предпринимательства способен создавать новые рабочие места, а, следовательно, может обеспечить снижение уровня безработицы, что играет важную роль в развитии экономики страны.

В последние годы в Узбекистане уделяется особое внимание на сферу предпринимательства, в частности, малого бизнеса. Со стороны государства в целях поддержки субъектов малого бизнеса разрабатываются программы развития бизнеса, снижаются налоговые ставки, выделяются кредиты.

«Теперь, чтобы малые предприниматели „встали на ноги“ и расширили свою деятельность, мы внедрим совершенно новые подходы. Будет создана целостная экосистема по обучению представителей данного сектора предпринимательству, разработке для них проектов, финансированию деятельности, поиску бизнес-партнёров и рынка сбыта продукции», — заявил Шавкат Мирзиёев на ежегодной встрече с предпринимателями 21 августа 2023

года [1].

Также кроме поддержки со стороны государства в развитии данной сферы немаловажную роль играют маркетинговые исследования, анализ рынка и составление маркетинговых стратегий.

Как говорил психолог и автор ряда научных работ по маркетингу Стюарт Хендерсон Бритт: «Бизнес без рекламной кампании похож на подмигивание во тьме. Никто не увидит и не поймет ваши действия – только вы и будете знать о происходящем». То есть очень важно донести до покупателей суть деятельности бизнеса – продукта или услуги, которая производится и продается. Сегодня, в пору, когда конкуренция на рынке растет с каждым днем все больше и больше, с чего бы покупателям приобретать тот или иной товар у того, кого не знают? Знание о том или ином бренде формирует доверие к нему, в последствии также и лояльность у покупателей. В статье рассматривается роль маркетинга в развитии малого бизнеса в Узбекистане. Однако, для начала определим, кто входит в категорию малого бизнеса у нас в стране.

Согласно указу президента «О мерах по дальнейшему совершенствованию критериев разделения субъектов предпринимательства на категории, а также налоговой политики и налогового администрирования» от 10 февраля 2023 года субъекты малого предпринимательства разделены на категории на основе следующих критериев:

- индивидуальные предприниматели;
- микрофирмы – субъекты, учредителями (участниками) которых являются физлица, с совокупным доходом до 1 млрд сумов в течение календарного года;
- малые предприятия – субъекты с совокупным доходом от 1 до 10 млрд сумов в течение календарного года, а также микрофирмы, учредителями (участниками) которых являются юрлица.

По данным Агентства статистики общее количество субъектов малого предпринимательства в Узбекистане на 1 октября 2022 года составило – 509 720, что на 35 015 больше, чем в 2021 году. Несмотря на явный рост количества субъектов малого предпринимательства, стоит упомянуть, что многие малые бизнесы закрываются из-за таких проблем, как отсутствие клиентов, низкий уровень продаж, неправильно составленная стратегия продвижения и других.

Таблица 1

Доля малого бизнеса и частного предпринимательства в отраслях экономики (данные приведены в % к общему объему)

№	Показатели	2021	2022	2023 (с января по сентябрь)

1	ВВП	54,1	51,8	51,2
2	Промышленность	27.4	26.0	25.9
3	Строительство	72,5	71,5	74,2
4	Занятость	74,5	73,9	—
5	Экспорт	20.0	29.6	30,1
6	Импорт	45,3	49,4	49,8

Судя по данным, приведенным в таблице, доля субъектов малого предпринимательства в отраслях экономики начиная с каждым годом растет. За третий квартал 2023 года показатель почти уже достиг показателя за целый 2022 год. Однако, если сравнить 2021 и 2022 годы, то увеличение показателей рассматривались только в отраслях экспорта и импорта.

Если говорить о сути маркетинга в отраслях сферы малого бизнеса, то это комплексная система управленческой, регулирующей и исследовательской деятельности, учитывающая отраслевые особенности, которая направлена на удовлетворение потребностей общества в соответствии с покупательским спросом. Главной целью маркетинга является удовлетворение потребностей общества с учетом материальных и духовных запросов.

Основные направления маркетинговой деятельности являются ключевыми составляющими всех стадий воспроизводственного процесса — от производства и распределения, обращения до стадии конечного потребления.

За последние несколько лет качественно новое развитие получил рынок услуг сферы малого бизнеса, представляющий социально-экономический комплекс, работа которого осуществляется в соответствии с рыночными законами, национальной спецификой, территориальной масштабностью в целях усиления роли институтов потребителей и повышения качества жизни общества.

Массовое развитие малых предприятий способствует изменению общественной психологии и жизненных ориентиров основной массы населения. Значимая роль малого предпринимательства в экономической жизни Узбекистана определяется тем, что в данном секторе экономики действует подавляющее большинство предприятий, в ней сосредоточена большая часть экономически активного населения. Важнейшими особенностями малого предпринимательства являются способность к ускоренному освоению

инвестиций и высокая оборачиваемость оборотных средств. Еще одной характерной чертой этого сектора является активная инновационная деятельность, способствующая ускоренному развитию различных отраслей хозяйства во всех секторах экономики Узбекистана.

При этом, стоит отметить, что в странах СНГ многие предприниматели считают затраты на маркетинговые исследования пустой тратой средств и времени. На самом деле, наоборот, как для увеличения прибыли предпринимателя, так и количество клиентов, в первую очередь необходимо разработать продуманную маркетинговую стратегию. Как маркетолог и специалист, который не раз сталкивался с такими случаями, могу утверждать, что в Узбекистане субъекты малого предпринимательства сильно недооценивают силу маркетинга. Этому способствуют несколько причин:

1. **Консервативные взгляды предпринимателей.** Владельцы бизнесов считают маркетинговые затраты пустой тратой времени и средств. Многие утверждают, что достаточно просто открыть офлайн-точку, а клиенты сами придут без какой-либо рекламы и стимулирования интереса дополнительными каналами.

2. **Малый объем финансовых средств.** Название категории говорит само за себя, когда у субъекта малого предпринимательства много и других затрат, поэтому сложно выделить бюджет для специалиста по маркетингу, так как результат его работы обычно сложно оценить моментально.

3. **Неудачный опыт.** Когда-то предприниматель выделил бюджет для маркетинга, не увидел результата и потерял доверие к маркетологам.

Но с каждым днем конкуренция во всех сферах становится все больше и больше. Поэтому сейчас без присутствия компании в онлайн создать успешный и узнаваемый бренд фактически невозможно. Не подстраиваясь под изменения в сфере бизнеса, предприниматели своей негибкостью попросту губят все то, что выстраивалось годами. А их места потихоньку занимают свежие умы, готовые рисковать и пробовать все новое. Как говорил Билл Гейтс: «Если вашего бизнеса нет в интернете, значит вас нет в бизнесе». Таковы уж требования XXI века.

Для маркетологов в организациях малого бизнеса это своего рода искусство — достичь как можно лучших результатов с минимальными затратами. Согласно исследованию издания The Manifest треть МСБ тратят на рекламу меньше 10 000 долларов США в год. Перед специалистами в области маркетинга малого бизнеса стоит непростая задача — повысить узнаваемость бренда, увеличить популярность в интернете и завоевать доверие клиентов — и все это в условиях ограниченного времени и средств, а также при наличии ресурсов у более крупных конкурентов.

Рассмотрим 5 стратегий маркетинга для субъектов малого бизнеса:

1. **Маркетинговый план.** То, что может казаться очевидным для маркетологов крупных хорошо зарекомендовавших себя компаний, часто ускользает от маркетологов компаний малого бизнеса. По иронии судьбы никто так сильно не нуждается в маркетинговом плане, как маркетологи компаний малого бизнеса. Надежный план дает возможность поставить перед всеми сотрудниками одни и те же цели, применять одни и те же стратегии, а также наиболее эффективно использовать силы и средства.

2. **Социальные сети, электронная почта и видеоролики.** Любой маркетолог компании малого бизнеса, который не знает, с чего начать, должен обратиться к социальным сетям и электронной почте, популярным благодаря низкой стоимости и большому влиянию, и даже видео, которое может стать доступным с помощью правильных инструментов. Малый бизнес может извлечь огромную пользу из бесплатных функций социальных платформ. Они позволяют напрямую связываться и взаимодействовать с аудиторией, отвечать на вопросы, проводить онлайн-мероприятия и сообщать клиентам о специальных предложениях.

3. **Продвижение внутри сообщества и использование его возможностей.** Взаимовыгодное сотрудничество с другими компаниями или организациями может существенно повысить эффективность маркетинговой деятельности и принести лучшие результаты. Часто совместное продвижение позволяет организациям малого бизнеса разделить затраты, охватить более широкую аудиторию и поделиться опытом.

4. **Совершенствование веб-сайта.** После привлечения интернет-трафика на сайт, стоит убедиться в том, что посетителям есть что посмотреть и есть чем заняться. Вне зависимости от того, используют пользователи мобильную версию сайта или нет, им должно быть как можно проще находить то, что нужно. Для этого навигация и блоки на странице должны быть оптимизированы.

5. **Переупаковка.** Создание качественного, а также интересного для аудитории контента требует времени, средств и таланта. После создания маркетинговой стратегии для соцсетей обязательно необходимо анализировать результаты и тестить гипотезы с оформлением и продвижением страницы.

Эти пять стратегий могут помочь маркетологам малых предприятий добиться хороших результатов при ограниченных ресурсах, а также предоставить им возможность направить усилия в нужное русло, чтобы получить максимальную выгоду от инвестиций.

Список использованной литературы:

1. Указ Президента от 10.02.2023 г. №УП-21 «О мерах по дальнейшему совершенствованию критериев разделения субъектов предпринимательства на категории, а также налоговой политики и налогового администрирования»;
2. Сатторкулов, О. Т. Роль и значение малого бизнеса и частного предпринимательства в экономике Узбекистана / О. Т. Сатторкулов, Б. Б. Тошбоев. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2015;с
3. Алешина И. В. Поведение потребителей. - М.: Фаир-Пресс, 2021;
4. Котлер Ф. Основы маркетинга / Пер. с англ. - М: Прогресс, 2022;
5. Давыдова Е.Ю. Место и роль малого предпринимательства в развитии региона // Экономика и социум. - 2015. - № 1. - С. 465-468.

Интернет-сайты:

<https://stat.uz/ru/ofitsialnaya-statistika/small-business-and-entrepreneurship>
https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/opredeleny_kriterii_razdeleniya_predprinimateley_na_kategorii
https://www.gazeta.uz/ru/2023/08/21/business/?utm_source=push&utm_medium=telegram
<https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/28956-faoliyat-ko-rsatayotgan-tadbirkorlik-subyektlari-soni-2>
<https://visasam.ru/emigration/economy/razvitie-ekonomiki-ssha.html>
<https://www.spot.uz/ru/2023/02/10/business-categories/>
<https://www.gazeta.uz/ru/2023/02/10/classification/>
<https://themanifest.com/advertising/blog/small-business-advertising-spending>

LOGISTIKA FAOLIYATINING FUQAROLIK-HUQUQIY
ASOSLARINI O'RGANISH

Huquqshunos A.Eshonqulov

E-mail: Azimjon.uz@gmail.com

Annotatsiya: Logistika sektori tovarlar va xizmatlarning turli geografik joylashuvlar bo'ylab harakatlanishini osonlashtirish orqali jahon iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Uning ahamiyatiga qaramay, logistika faoliyatini tartibga soluvchi fuqarolik-huquqiy jihatlar nisbatan kam o'rganilmagan. Ushbu tezisda logistika faoliyatining fuqarolik-huquqiy holatini har tomonlama tahlil qilish orqali ushbu bo'shliqni bartaraf etishga qaratilgan. Huquqiy, iqtisodiy va logistika istiqbollari o'z ichiga olgan fanlararo yondashuv orqali ushbu tadqiqot logistika sanoatiga tegishli normativ-huquqiy bazalarni, shartnomaviy munosabatlarni, majburiyatlarni va nizolarni hal qilish mexanizmlarini o'rganadi. Amaliy tadqiqotlar va qiyosiy huquqiy tahlillarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot mahalliy va xalqaro kontekstlarda logistika faoliyatini tartibga solishga xos bo'lgan murakkabliklar va muammolarni yoritadi.

Kalit so'zlar: logistika, tashish, tashuvchi, yuk topshiruvchi, transport vositasi, transit tashish, taraflarning huquq va majburiyatlari, tashuvchining javobgarligi.

Kirish:

Zamonaviy iqtisodiyot tovarlar va xizmatlarning o'z vaqtida va tejamkor harakatini ta'minlash uchun samarali logistika operatsiyalariga tayanadi. Biroq, logistika faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasi ko'p qirrali bo'lib, ko'plab me'yoriy hujjatlar, shartnomalar va majburiyatlarni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, u logistika faoliyatining fuqarolik-huquqiy holatini tushunish uchun muhim bo'lgan ta'minot zanjiri boshqaruvi, transport qonuni va shartnoma huquqi kabi asosiy tushunchalarni taqdim etadi.

Logistika sohasidagi normativ-huquqiy bazalar

Ushbu qismda milliy, mintaqaviy va xalqaro darajadagi logistika faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy bazalarni ko'rib chiqadi. U transport, omborxonalar, bojxonalar va savdoga ko'maklashish bilan bog'liq me'yoriy hujjatlarni shakllantirish va amalga oshirishda davlat idoralari, sanoat birlashmalari va millatlararo tashkilotlarning rolini o'rganadi. Turli yurisdiksiyalardagi tartibga solish yondashuvlarining o'zgarishini va logistika xizmatlarini etkazib beruvchilar va foydalanuvchilarga ta'sirini ta'kidlash uchun amaliy tadqiqotlar va qiyosiy tahlillardan foydalaniladi.

Logistika faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy muhit turli davlat organlari, xalqaro tashkilotlar va sanoat birlashmalari tomonidan o'rnatilgan qonunlar,

qoidalar, standartlar va siyosatlarining murakkab gobelenidir. Logistika sohasidagi me'yoriy-huquqiy bazalar evolyutsiyasini hukumatlar savdo yo'llari, tariflar va bojxona to'lovlarini tartibga solish uchun qonunlar qabul qilgan qadimgi davrlarda kuzatilishi mumkin. Asrlar davomida savdoning kengayishi va transport texnologiyalarining rivojlanishi bilan tartibga solishning yanada murakkab mexanizmlariga ehtiyoj paydo bo'ldi.

Milliy darajada hukumatlar logistika faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda markaziy rol o'ynaydi. Shu ma'noda mamlakatlarning tartibga solish rejimlari o'rganiladi. Milliy me'yoriy-huquqiy bazalarning logistika operatsiyalariga, jumladan muvofiqlik xarajatlari, ma'muriy yuklar va bozorga kirish to'siqlariga ta'sirini o'rganish uchun amaliy tadqiqotlar va qiyosiy tahlillar qo'llaniladi.

O'zaro bog'liqlik kuchayib borayotgan dunyoda mintaqaviy integratsiya va tartibga solish standartlarini uyg'unlashtirish savdoni osonlashtirish va logistika samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Logistika faoliyatida Evropa Ittifoqi, NAFTA va ASEAN kabi mintaqaviy iqtisodiy bloklarning bojxona tartib-qoidalarini uyg'unlashtirish, hujjatlar talablarini standartlashtirish va transport tarmoqlarining o'zaro ishlashini rag'batlantirishdagi roli muhim hisoblanadi. Shuningdek, u mintaqaviy integratsiya tashabbuslari bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlarni, jumladan, huquqiy uyg'unlashtirish, tartibga solish yaqinlashuvi va institutsional muvofiqlashtirishni o'rganadi.

Savdoning globallasuvi transchegaraviy muammolarni hal qilish va global ta'minot zanjirlarining uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun xalqaro tartibga solish vositalarini ishlab chiqish zaruratini tug'dirdi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining tovarlarni xalqaro sotish bo'yicha shartnomalari to'g'risidagi konventsiyasi (CISG), Xalqaro dengiz tashkilotining (IMO) SOLAS konventsiyasi va Jahon savdo tashkilotining (IMO) kabi logistika faoliyatiga tegishli asosiy xalqaro konventsiyalar, shartnomalar va bitimlar ko'rib chiqiladi. U ushbu xalqaro hujjatlarning logistika xizmatlarini ko'rsatuvchi provayderlar va foydalanuvchilarga, jumladan muvofiqlik talablari, nizolarni hal qilish mexanizmlari va javobgarlik rejimlariga ta'sirini tahlil qiladi.

Logistika sohasidagi shartnomaviy munosabatlar

Shartnomaviy munosabatlar yuk jo'natuvchilar, tashuvchilar, ekspeditorlar va ta'minot zanjirida ishtirok etuvchi boshqa tomonlar o'rtasidagi shartnomalarni o'z ichiga olgan logistika operatsiyalarining asosini tashkil qiladi. Ushbu bob logistika sohasida keng tarqalgan shartnomalar turlarini o'rganadi, masalan, yuk hujjatlari, ombor kvitansiyalari va xizmat ko'rsatish darajasi bo'yicha shartnomalar va boshqalar. U shartnoma tuzuvchi tomonlarning huquqlari, majburiyatlari va majburiyatlarini, shuningdek shartnoma tuzish, bajarish va bekor qilishni tartibga soluvchi huquqiy

ta'limotlarni o'rganadi. Shartnomaviy munosabatlar logistika operatsiyalarining asosini tashkil etadi va tomonlar o'zaro hamkorlik qiladigan va tovarlar va xizmatlarni almashadigan huquqiy bazani tashkil qiladi. Ushbu bobda biz logistika sohasidagi shartnomaviy munosabatlarning nuanslarini chuqurroq o'rganamiz, nafaqat keng tarqalgan shartnomalar turlarini, balki texnologik taraqqiyot va o'zgaruvchan bozor dinamikasiga javoban ushbu shartnomalarning rivojlanayotgan tabiatini ham o'rganamiz.

Logistika sanoati har xil turdagi shartnomalar orqali ishlaydi, ularning har biri ta'minot zanjirining o'ziga xos jihatlarini hal qilish uchun mo'ljallangan. Kontrakt, ombor shartnomalari va yuk tashish shartnomalari kabi an'anaviy shartnomalar tranzaksiyalarni osonlashtirishda hal qiluvchi rol o'ynashda davom etmoqda. Biroq, raqamlashtirishning paydo bo'lishi va elektron tijoratning yuksalishi elektron ma'lumotlar almashinuvi (EDI) kelishuvlari, blokcheynga asoslangan aqlli shartnomalar va dasturiy ta'minot sifatida xizmat (SaaS) obunalari kabi yangi shartnoma vositalarini keltirib chiqardi.

Logistika sohasida shartnomalarni shakllantirish va bajarish qonuniy tamoyillar, sanoat standartlari va texnologik innovatsiyalarning murakkab o'zaro ta'siri bilan tartibga solinadi. Shartnoma tuzishning asosiy elementlarini, jumladan taklif va qabul qilish, ko'rib chiqish va o'zaro rozilikni o'rganadi va ularning har xil turdagi logistika shartnomalariga qo'llanilishini baholanadi. Bundan tashqari, u logistika operatsiyalarida ishtirok etuvchi tomonlarning huquq va majburiyatlarini belgilashda standart shartlar, Inkoterms qoidalari va boshqa shartnoma tuzilmalarining rolini o'rganadi. Transchegaraviy shartnomalar bilan bog'liq muammolar, masalan, yurisdiksiya masalalari, qonun moddalarini tanlash va madaniy tafovutlar va bu to'siqlarni engib o'tish uchun qo'llaniladigan strategiyalarga alohida e'tibor beriladi. Logistika sohasidagi shartnoma munosabatlarining keng qamrovli tahlilini o'z ichiga shartnoma turlarini, shakllanish va ishlashni hisobga olgan holda, javobgarlik va risklarni taqsimlash mexanizmlarini, nizolarni hal qilish strategiyalarini oladi. Huquqiy tamoyillar, sanoat amaliyoti va texnologik innovatsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganib, ushbu tadqiqot logistika shartnomalarining rivojlanayotgan tabiati va ta'minot zanjiri boshqaruvining kelajagini shakllantirishdagi rolini yoritadi. Bu shartnoma tuzuvchi tomonlar o'rtasida shaffoflik, adolat va ishonchni rag'batlantirish bilan birga logistika sanoatining dinamik tabiatiga mos keladigan moslashuvchan va moslashuvchan shartnoma tuzilmalarini qabul qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Majburiyatlar va risklarni boshqarish

Logistika faoliyati yukning yo'qolishi yoki shikastlanishi, kechikishlar, me'yoriy hujjatlarga rioya qilmaslik va boshqa omillardan kelib chiqadigan turli xil xavf va majburiyatlarni keltirib chiqaradi. Ushbu bobda ta'minot zanjirida manfaatdor

tomonlar o'rtasida javobgarlikni taqsimlashni tartibga soluvchi huquqiy tamoyillar, jumladan, tashuvchilarning javobgarlik rejimlari, sug'urta qoplamasi va zararni qoplash qoidalari tahlil qilinadi. Shuningdek, logistika kompaniyalari tomonidan potentsial majburiyatlarni yumshatish va ularning manfaatlarini himoya qilish uchun qabul qilingan risklarni boshqarish strategiyalari muhokama qilinadi. Logistika operatsiyalarida majburiyatlarni taqsimlash shartnomaviy bitimlar, qonun hujjatlari va umumiy huquq tamoyillarining murakkab o'zaro ta'siri bilan tartibga solinadi. Logistika sohasida javobgarlikni taqsimlashning markaziy elementlaridan biri yuk tashish paytida yo'qolishi, shikastlanishi yoki kechikishi uchun tashuvchilarning javobgarligini tartibga soluvchi rejimdir. Avtomobil, temir yo'l, havo va dengiz transporti kabi transportning turli turlariga nisbatan qo'llaniladigan turli javobgarlik rejimlari ajratiladi. Unda Gaaga-Visbi qoidalari, Varshava konventsiyasi va Monreal konventsiyasi kabi xalqaro konventsiyalar, shuningdek, turli yurisdiksiyalarda tashuvchilarning javobgarligini tartibga soluvchi ichki qonunlar tomonidan belgilangan huquqiy asoslar qo'llaniladi.

Sug'urta kutilmagan hodisalar va majburiyatlardan moliyaviy himoyani ta'minlash orqali logistika operatsiyalari bilan bog'liq risklarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Logistika sohasida keng qo'llaniladigan yuklarni sug'urtalash, javobgarlikni sug'urtalash va ekspeditorlar javobgarligini sug'urtalash kabi sug'urta mahsulotlari turlarini mavjud bo'lib, u sug'urta polislarini qoplash doirasi, istisnolar va cheklovlarni, shuningdek, sug'urtalovchilar va sug'urtalangan shaxslar o'rtasida tavakkalchilikni o'tkazish va subrogatsiya qilish mexanizmlarini o'z ichiga oladi.

Nizolarni hal qilish mexanizmlari

Ko'pincha logistika operatsiyalari jarayonida nizolar yuzaga keladi, bu esa hal qilish va qaror qabul qilishning samarali mexanizmlarini talab qiladi. Ushbu bobda nizolarni hal qilishning mavjud mexanizmlari, jumladan, muzokaralar, vositachilik, arbitraj va sud muhokamasi ko'rib chiqiladi. U har bir yondashuvning afzalliklari va kamchiliklarini xarajat, vaqt, ijro etilishi va protsessual adolatlilik nuqtai nazaridan baholaydi, bunda ularning bir nechta yurisdiksiyalarni o'z ichiga olgan transchegaraviy nizolarga qo'llanilishiga e'tibor qaratiladi.

Nizolarni hal qilishning bir usuli sifatida muzokalar yetakchi o'rinda turadi. Negaki muzokaralar logistika sohasidagi nizolarni hal qilishda dastlabki qadam bo'lib xizmat qiladi. Nizoda ishtirok etayotgan tomonlar o'zaro maqbul qarorga kelish uchun to'g'ridan-to'g'ri yoki vakillar orqali muzokaralar olib borishlari mumkin.

Mediatsiya nizolashayotgan tomonlarga ixtiyoriy kelishuvga erishishda yordam berish uchun neytral uchinchi tomon tomonidan yordam beradigan tizimli jarayonni taklif qiladi. Shu sababli mediatsiyaning asosiy xususiyatlari, jumladan, maxfiylik, xolislik va mediatorning muloqotni osonlashtirish va ijodiy yechimlarni rag'batlantirishdagi rolini o'rganadi. U bir nechta manfaatdor tomonlar ishtirokidagi

murakkab logistika nizolarini hal qilish uchun vositachilikning yaroqliligini tekshiradi, muvaffaqiyatli amaliy tadqiqotlar va logistika vositachiligidagi eng yaxshi amaliyotlarni yoritadi.

Agar nizolar yuqoridagi usullar yordamida hal qilimasa, unda taraflar keyingi usulni – arbitraj usulini qo'llashi mumkin bo'ladi. Arbitraj nizolarni hal qilishning yanada rasmiylashtirilgan mexanizmini taqdim etadi, bunda xolis arbitr yoki hay'at taraflar taqdim etgan dalillar asosida majburiy qaror qabul qiladi.

Xulosa qilib aytganda, logistika operatsiyalarini tartibga solishga xos bo'lgan murakkabliklar va muammolarni ochib berish orqali ushbu tadqiqot logistika sektori atrofidagi huquqiy landshaftni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. U logistika operatsiyalarida shaffoflik, samaradorlik va javobgarlikni rag'batlantiradigan, shu orqali iqtisodiy o'sish va jahon savdosini osonlashtiradigan qulay huquqiy muhitni shakllantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Корнукова Мария Сергеевна, & Корякин Виктор Михайлович (2023). КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЯМЫХ СМЕШАННЫХ (МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ) ПЕРЕВОЗОК ГРУЗОВ В РОССИИ. *Право и управление*, (6), 66-69.
2. Елисеев Владимир Алексеевич (2017). Организация системы управления экспедиторскими услугами на железнодорожном транспорте. *Экономические и социально-гуманитарные исследования*, (1 (13)), 9-20.
3. Забелина, Д. В. (2012). Транспорт как сфера правового регулирования в России и США. *Право и современные государства*, (3), 57-63.
4. Filippova, T & Voronina, S. (2021). Organizational and Legal Aspects of Transport Logistics as a Factor of Sustainable Development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 670. 012048. 10.1088/1755-1315/670/1/012048.
5. Grygorak M. (2018). Development of theoretical bases for formation of the national logistics system. *Технологический аудит и резервы производства*, 1 (5 (39)), 8-14.
6. CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE TRANSPORT AND LOGISTICS SECTOR OF UKRAINE. *Intellectualization of logistics and Supply Chain Management*, (2), 111-130. doi: 10.46783/smart-scm/2020-2-9

**JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA HARBIY XIZMATCHILAR
JASORATINING PSIXOLOGIK TAHLILI**

Zohirov Nodirbek Ulug'bekovich

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
magistratura tinglovchisi, leytenant*

Annotatsiya. Mazkur maqolada harbiy xizmatchilarning jasorat tuyg'usi, uning tarixdagi o'rganilish darajasi, ilmiy jihatdan asoslanishi hamda nazariy tahlili muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Harbiy xizmatchilar, jasorat, tuyg'u, qahramonlik, mardlik, vatan himoyasi, siyosiy, strategik, manfaat va boshqalar.

Аннотация. В данной статье рассматривается чувство мужестве военнослужащих, уровень ее исторической изученности, научное обоснование и теоретический анализ.

Ключевые слово: Военнослужащие, мужество, чувство, героизм, храбрость, защита Родины, политический, стратегический, выгода и других.

Annotation. The article examines the sense of courage of military personnel, the level of its historical knowledge, scientific justification and theoretical analysis.

Key words: Militaries, courage, feeling, heroism, bravery, defense of motherland, political, strategic, interest etc.

Dunyodagi hozirgi geosiyosiy vaziyat va eng yirik jahon kuchlari o'rtasidagi keskinlikning doimiy ravishda kuchayishi O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilaridan ham jangovar tayyorgarlikning, ham ma'naviy ham psixologik fazilatlarini shakllantirishning sifat jihatidan yangi darajasini talab qiladi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi davlati va armiyasi tarixini tahlil qilish ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, askarlarning qat'iyatligi va jasorati har doim jangovar topshiriqlarni bajarishda hal qiluvchi rol o'ynagan.

Bundan tashqari, hozirgi kunda xorij mamlakatlarida turli xil vaziyatga tushgan insonga nisbatan befarqlik o'z navbatida bizning jamiyatimizni ham qamrab olmoqda. Shu nuqtai nazardan davlatlar o'rtasidagi murosasizliklarda, shuningdek, yuzaga keladigan ekstremal(favqulodda) vaziyatlarda ko'ksini qalqon qilib turadigan, el-yurt tinchligi, xalqining osoyishtaligini saqlashga bel bog'lagan harbiy xizmatchilarni tarbiyalash har bir davlatning ustuvor vazifalaridan hisoblanadi.

Har bir davlatning o'ziga xos etnik jihatdan kelib chiqishi bo'lganidek, qadimgi o'zbek elining ham buyuk hamda ulug'langan tarixi mavjud. Bunday shonli tarixga o'chmas, bitmas-tuganmas iz qoldirgan ajdodlarning yodi barhayotdir. Jumladan, o'z zamonasining dono hamda mohir sarkardalaridan bo'lmish, ayniqsa, o'zbek ayoli

timsolini yuksaklarga ko'targan To'maris, ikkala qo'lida ham shamshirni bemalol o'ynata olgan, o'zining diniy hamda dunyoviy bilimlari bilan o'zgalarni lol qoldirgan, Yevropa xaloskori bo'lmish Amir Temur, mo'g'ullar sultonini o'zining mardonavor xatti-harakatlari bilan rom etib, beqiyos jasoratni namoyon qilgan Jaloliddin Manguberdi ham diyorimiz pahlavonlaridandir. Ulardan tashqari Shiroq, Spitamen, Muqanna, Zahiriddin Muhammad Bobur, Temur Malik ham o'z zamonasining buyuk jasorat ko'rsatgan davlat arboblardan bo'lishgan.

Birgina, Jaloliddin Manguberding mustaqillik yillarida nomining tiklanishi hamda tavalludining 800-yiliga bag'ishlangan tantanali marosimda birinchi prezidentimizning so'zlagan nutqlari, nafaqat marosim ishtirokchilarini, balki, hozirgi kundagi vaziyatlarni ham yaqqol baholab bergan. "Jaloliddin Manguberding hayot yo'lini tahlil qiladigan, o'sha tarixiy voqealarga bugungi kun ko'zi bilan qarab baho beradigan bo'lsak, ular bizni mana shunday tabiiy va ibratli saboq-xulosalar chiqarishga undaydi.

Birinchi xulosa shuki, hayot bor ekan, davlat, el-yurt bor ekan, shu erkin, osuda hayotni ko'rolmaydigan, hasad va fitna bilan yashaydigan, zo'ravonlik bilan o'z hukmronligini o'rnatishga, xalq tinchini buzishga urinadigan yovuz kuchlar hamisha bo'ladi. Bu – hayot. Bu hayotning achchiq haqiqati. Uni hech kim inkor etolmaydi. Buni nafaqat o'z tariximiz va hayotimizda balki, boshqa xalqlar tarixi va hayotimisolida ham ko'rish mumkin.

Ikkinchi xulosa shuki, hayot bor ekan, davlat el-yurt bor ekan, o'zining tug'ilib o'sgan, ota- bobolarining xoki yotgan, ertaga farzandlarning kamol topadigan tuproqning har bir qarichini muqaddas bilib, uni himoyalash zarur bo'lsa, bu yo'lda jon fido etishga tayyor turish kerak.

Uchinchi achchiq xulosa shuki, har qaysi el, har qaysi yurt chetdan keladigan yovuz ofatdan ko'ra, o'z ichidan chiqadigan sotqin, iymonsiz, o'zining manfaatini hamma narsadan ustun qo'yadigan, kerak bo'lsa, eng yaqin kishilarini ham sotadigan o'zini o'stirgan, voyaga yetkazgan Vataniga qo'l ko'taradigan qabih kimsalardan nihoyatda ehtiyot bo'lishi kerak. Bunday kuchlar, razil shaxslarning kibr-u havosi, manfur maqsadlari el-yurt tinchligi va taraqqiyotiga qanday xavf-xatar ekanini bugungi hayotimizda ko'rib turibmiz. Takroran aytaman, bu nafaqat kechagi tariximiz, balki, bugungi hayotimiz bilan hamohang achchiq saboqdir.

Sulton Jaloliddinning bizga qoldirgan yana bir da'vati shuki, u barchamizni ona yurtimizning beg'ubor osmonini va osuda hayotini qadrlashga va o'sib kelayotgan, ertaga bizning o'rnimizni egallaydigan, dunyoda hech kimdan kam bo'lmagan farzandlarimizning kelajagini baxt-saodatini himoyalashga, yorug' istiqbolga intilib yashashga chorlaydi.

Sulton Jaloliddin siymosi nafaqat Xorazm, balki butun O'zbekistonning faxr-u g'ururidir. U bizning ozodligimizga, istiqbolimizga tajovuz qilmoqchi bo'lgan

har qanday yovuz kuchga qarshi tik turib kurashishga, mardona zarba berishga qodirligimizning tasdig'i va timsolidir.¹

Jasorat va antagonist qo'rqoqlik bir-biri bilan chambarchas birga yashaydi. Ularni ajratib turadigan narsa xavf qo'rquvi va unga bo'lgan munosabat o'rtasidagi bo'shliqda joylashgan ularning qat'iyatidir. Jasorat ham, qo'rqoqlik ham qo'rqinchli bo'lishi mumkin, bu xavfli noaniqlik oldida birinchi bo'lib. Jasorat o'zini bajarishi kerak bo'lgan narsani qilishga majbur qiladi va shuning uchun jasorat deb ataladi. Odamlarning jasorati namunalari hozirgi zamonda ham uchrab turadi, shuning uchun hayotida tanqidiy vaziyatlarga duch kelgan, ammo taslim bo'lmagan, qo'rquvga berilmagan insonlarning nomlari ma'lum. Shunday qilib, jasorat boshqalarning hayotini saqlab qolgan (Favqulodda vaziyatlar vazirligi xodimlari, qutqaruvchilar, feldsherlar, harbiy xizmatchilar) yoki o'zini himoya qilish instinkti bilan bogliq kundalik tabiiy biologik qo'rquvni yengishga majbur bo'lgan odamlarga xosdir (uchuvchilar, kosmonavtlar,) va boshqalar.

Shu nuqtai nazardan, harbiy xizmat davomidami yoki boshqa faoliyatlar doirasida bo'ladimi jasoratning yuzaga kelishida vatanparvarlik tuyg'usining ahamiyati juda katta hisoblanadi. Vatanparvarlik tuyg'usi shakllanmagan shaxslar jasorat ko'rsata olmaydilar. Favqulodda vaziyatlarda ular avtomatik tarzda jasorat ko'rsatishga juda ham moyil bo'ladilar. Ekstremal vaziyat (lot. extremus) – to'satdan paydo bo'lgan, xavf soluvchi yoki inson tomonidan hayotiga, sog'lig'iga, shaxsiy butunligiga, baxtiga tajovuz sifatida subyektiv idrok qilinuvchi vaziyatdir.

Xalqda shunday hikmat bor: hayot 10 % ga biz bilan yuz berayotgan hodisalardan va 90 % - biz bu hodisalar haqida qanday fikrda ekanligimizdan iborat. Ekstremal vaziyat deyilganda oddiy (odatiy) inson tajribasidan chetga chiquvchi vaziyat tushuniladi. Boshqacha aytganda, vaziyatning ekstremalligini inson hali moslashmagan va u sharoitida harakatlanishga tayyor bo'lmagan omillar belgilaydi. Vaziyatning ekstremallik darajasi bu omillarining kuchi, davomiyligi, yangiligi bilan belgilanadi.

Lekin, ekstremal vaziyatni inson va uni yaqinlarining hayoti uchun real, obyektiv mavjud xavf emas, balki ro'y berayotgan hodisaga insonning munosabati ham yaratadi. Har bir hodisa muayyan inson tomonidan individual idrok qilinadi va shuning uchun ham "ekstremallik" shaxsning ichida bo'ladi.

Ekstremallikni belgilovchi omillar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- Vaziyatning mas'uliyatliligi, xavfliligi, murakkabligi, yangiligi bilan bog'liq turli emotsional ta'sirlar.
- Ma'lumotlarning yetarli emasligi yoki qarama qarshi ma'lumotlarning haddan ziyod ko'pligi.

¹ O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti I.A.Karimov, Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yiliga bag'ishlangan tantanali marosimda so'zlagan nutqidan. 1995-yil 5-noyabr

- Haddan ortiq psixik, jismoniy emotsional zo‘riqish.
- Noqulay iqlim sharoiti, jazirama, sovuq, kislorod yetishmasligi va h.k. ta’siri.
- Chanqoqlik va ochlikning mavjudligi.

So‘ngso‘z o‘rnida shuni ta’kidlasak maqsadga muvofiq bo‘lardiki, biz jasorat hamda matonat namunalarini ko‘rsatgan, Vatan himoyasida fidoyilik ko‘rsatgan ota-bobolarimiz qahramonliklarini hech qachon unutmaymiz. Ular bilan umrbod faxrlanamiz. Ajdodlar oldidagi farzandlik burchimiz deb, – umrbod xalqimiz jasoratini unutmaslik, xotirasini abadiy yodda saqlash, tarixdan kerakli xulosalar chiqarish, yoshlarimizni shunday zaminda yashashdan faxr-iftixor tuyish ruhida tarbiyalashni bilamiz!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston taraqqiyoti strategiyasi” Toshkent: O‘zbekiston, 2022 y. 4-27 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk –G‘alabaning 75 yilligi kuniga bag‘ishlangan nutqi “Mangu jasorat” nomli adabiyot Toshkent 2020 yil. 1-13b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 29.06.2023 yildagi 267-son
- 4.<http://old.muslim.uz/index.php/maqolalar/item/18322-islomda-vatan-va-unimoyasi>

HARBIY XIZMATCHILARNING STRESSGA MOYILLIGINI TADQIQOT NATIJALARIDA EMPERIK TAHLILI

Axmadjonov Maxmudjon Botir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada Milliy gvardiya harbiy xizmatchilarining psixologiyasi va kasbiy faoliyatiga psixologik talablar o'rganiladi. Milliy gvardiya harbiy xizmatchilarining kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan stress va depressiv holatlari va ularni yengish, ushbu yo'nalishdagi asosiy psixologik xususiyatlarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Milliy gvardiya harbiy xizmatchisi, stress, depressiya, stressga chidamlilik, moslashuvchanlik, psixoterapiya, diagnostika, korrektsiya.

ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ СТРЕССЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Абстрактный. В данной статье рассматривается психология военнослужащих Национальной гвардии и психологические требования к их профессиональной деятельности. Стрессовые и депрессивные состояния, возникающие в профессиональной деятельности военнослужащих Национальной гвардии, и их преодоление выявляют основные психологические особенности этого направления.

Ключевые слова: военнослужащий Росгвардии, стресс, депрессия, стрессоустойчивость, гибкость, психотерапия, диагностика, коррекция.

EMPIRICAL ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS OF MILITARY PERSONNEL'S STRESS SENSITIVITY

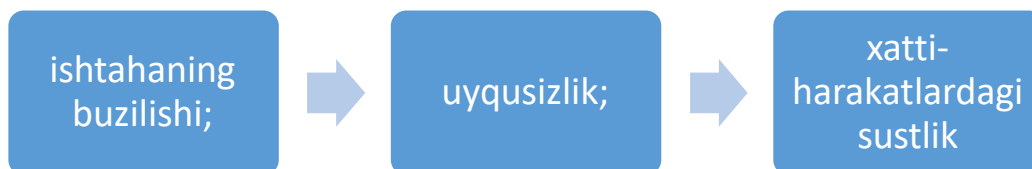
Abstract. This article examines the psychology of National Guard soldiers and the psychological requirements for their professional activities. Stressful, and depressive conditions that arise in the professional activities of National Guard servicemen and their overcoming reveal the main psychological features of this area.

Key words: Russian Guard serviceman, stress, depression, stress resistance, flexibility, psychotherapy, diagnosis, correction.

KIRISH

Jadal rivojlanayotgan texnik–informatsion progress asrida inson kuchli zarbalar ta’sirida qoldi va endi ruhiyatni, psixik salomatlikni asrash, psixoemotsional holatlarning inson psixik va tibbiy salomatligiga salbiy ta’sirlarini kamaytirish va buning oldini olish choralarini ishlab chiqish va hayotga keng tatbiq etish masalasini ko’ndalang qo’ymoqda. Inson hayotida yuzga keluvchi psixoemotsional holatlar ichida harbiy xizmatchilarda stress holatlarning o’rni o’zgachadir. Insonning muayyan mehnat muhitiga moslashuvi uning real muomilasida, mehnat faoliyatining aniq ko’rsatkichlarida: mehnat samaradorligida, ijtimoiy axborot va uning amalda ro’yobga chiqarilishida, faollikda namoyon bo’ladi.

Stressning yuzaga kelish sabablari ilmiy nuqtai nazardan turlicha izohlanadi. Jumladan, eng mashhur qarash sifatida G. Selyening stress nazariyasini olish mumkin. Unga ko’ra, dunyodagi jamiki biologik mavjudotlar muhim mexanizm – muvozanatni ta’minlovchi qurilmaga ega. Ichki va tashqi stressorlarning kuchli hamda davomiy ta’sirlari muvozanatning buzilishiga olib keladi. Organizm ushbu vaziyatda o’zining yuqori darajadagi himoya – moslashuv reaksiyasini namoyon qiladi. Qo’zg’alish yordamida organizm tashqi ta’sirga moslashishga urinadi. Aynan shu ta’sir stress holati hisoblanadi. Ta’sir yo’qolmasa, stress kuchayadi, rivojlanadi va organizmda bir qancha o’zgarishlarga olib keladi. Xavotirlikning turg’unligi hamda davomiyligi inson xatti-harakatida quyidagi holatlarni keltirib chiqaradi:

Bunday fiziologik buzilishlarning davomiyligi insonda stressni paydo qiladi. Organizm esa o’zini himoyalashga, ta’sirni so’ndirishga harakat qiladi. Ammo, ma’lumki, organizmning kuchi cheksiz emas va jiddiy stress vaziyati vujudga kelganda, inson buni ko’tara olmaydi. Natijada turli xastaliklar paydo bo’ladi, stress o’ta kuchli bo’lganda, o’lim holati ham kuzatiladi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Milliy gvardiya harbiy xizmatchilarida stressni ifodalanishi muammosini o’rganish, ularda namoyon bo’lgan xulqning shakllanishida uning qaysi xususiyatlari yetakchilik qilganligi, u yoki bu hattiharakatlarni sodir etishda nimalarga asoslanganligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etib, empirik jihatdan o’z tasdig’ini topishi lozim bo’lgan xulosalar bilan asoslanishi hamda harbiy xizmatchilar o’tmishi va hozirgi mavjudligini tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, uning xulqida kelajakda yuz berishi mumkin bo’lgan o’zgarishlarni ham bashorat qila olishi lozim.

Ushbu jarayonda harbiy xizmatchilar shaxs xususiyatlari, xatti-harakatlarining

motivi, rivojlanishi va asosiysi nima uchun ba'zi harbiy jamoaga, harbiy faoliyat jarayoniga osonlik bilan moslashishi, ba'zilarining esa atrofdagilar (xizmatdoshlar, boshliq va bo'ysinuvchilari) bilan o'zaro muloqotda qiyinchilikka uchrashi masalasini ochib berish muhim ahamiyat kasb etadi. Har qanday, hattoki, normal faoliyat ham zo'riqishni keltirib chiqarishi mumkin va komandir buni nazardan qochirishi kerak emas. Bo'ysinuvchilarga zo'riqishning ta'siri kuchsizroq ta'sir qilishi yoki umuman bo'lmasligi uchun, komandir o'zini psixologik tayyorlashi lozim.

XX asrning ikkinchi yarmiga kelib emotsional holatlarning psixologik, fiziologik, tibbiy ta'sirlarini o'rganish amalga oshirila boshlandi. Jumladan, depressiv holatining psixologik jihatlarini o'rganish ko'plab tadqiqotchilarning diqqat markazida bo'ldi. Bu borada V.Yu. Shcherbatyx, A.O.Proxorov, B.G.Ananov, K.K.Plantov, F.Y.Vasilyuk kabi olimlar stressning psixologik jihatlarini tadqiq etganlar.

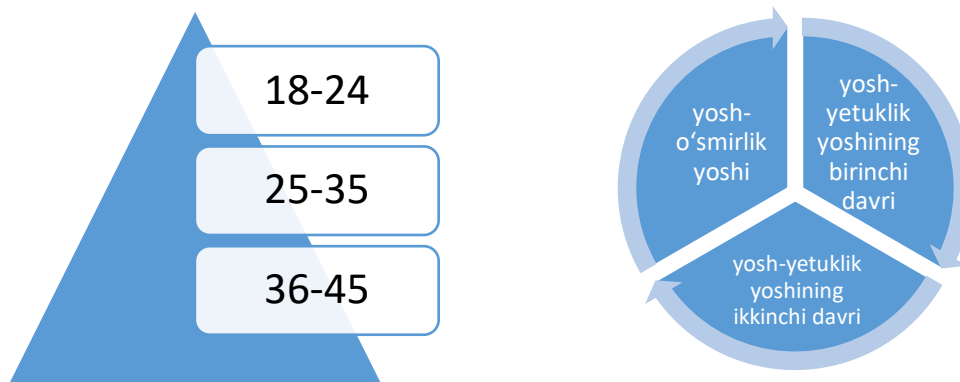
XXI asrda psixolog va shifokorlarining fikricha, bugungi kunda stressga oid kasalliklarning sonini ko'payishi kuzatilmoqda. Ko'plab insonlar boshidan kechirayotgan doimiy stressga, oilaviy, ishxonadagi muammolar, shuningdek, hayotning iqtisodiy muammolari bilan ham bog'liqligini taxmin qilish mumkin. Ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan bu stress omillari mikroijtimoiy stressorlar asosida rivojlanib kelmoqda.

TADQIQOT NATIJALARI

Stressning kichik miqdori foydali ekanligi, bu shaxs faollanishi uchun muhim turtki bo'lishi ilmiy tadqiqot natijalariga ko'ra tasdiqlangan. Bunday stress inson uchun foydali stresslar – eustress deb nomlanadi. Zero, ko'p miqdordagi, ta'siri kuchli, uzoq vaqt davom etuvchi omillar insonda distress holatini yuzaga keltiradi. Distress holati esa insonning psixik va tibbiy salomatligiga salbiy ta'sir qiladi, shaxs faoliyatida sezilarli o'zgarishlarni vujudga keltiradi. Xususan, yuzaga kelgan distress holati o'zining bir qancha alomatlari bilan namoyon bo'ladi. Zero, shaxsning intellektual faoliyatida bir qancha o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Bu holatda: diqqat jamlanishining qiyinlashuvi, e'tiborni muhim narsaga jalb qila olmaslik, fikrlar tarqoqligi va bu esa o'z navbatida qaror qabul qilishning qiyinlashuviga, natijada ish ko'lamiga, shaxs faoliyati unumdorligining keskin pastlashuviga sabab bo'ladi. Bundan tashqari distress holati xotira jarayonlariga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi, natijada esda saqlash, saqlangan ma'lumotni qayta esga tushirishning qiyinlashuviga olib keladi.

Jumladan, harbiy xizmatchilarning stress bilan bog'liq muammolarini tahlil etishda ularning ijtimoiy-demografik ma'lumotlari, harbiy xizmat sharoiti, kasbiy faoliyatga munosabati, intizomliligi, harbiy jamoalardagi o'zaro munosabatlar, guruhiy me'yor va qadriyatlariga munosabatlari, shaxsiy baholash va qabul qilish, o'zaro bir-biriga fikr almashish munosabatlarining ularda stressni namoyon bo'lishi darajasiga ta'sirini aniqlash ko'zda tutiladi. Harbiy tadqiqotchilarning fikricha, yosh

ko'rsatkichlari yondashuviga ko'ra armiyada inson hayot siklining asosiy uch davrida harbiy xizmatchilar faoliyat yuritishadi:

XULOSA

Milliy gvardiya harbiy xizmatchilarida yuzaga keluvchi stressni davolashda ruhiy salomatlikni tiklash usullari juda keng tarqalgan, ularni tanlashda shaxsning individual xususiyatlarini inobatga olish kerak.

Eng samarali usullarga quyidagilar kiradi:

Avtotrening - ichki a'zolar funksiyasi, harakat faoliyati buzilganda o'zo'zini ishontirish va o'z-o'zini boshqarish orqali shu holatdan forig' bo'lishga olib keladigan psixoterapiya (ruhiy davolash) usuli. Bu usul orqali shaxs o'z ichki imkoniyatlarini aniqlab olishi, qobiliyatlarini takomillashtirishi, ichki xotirjamlikka erishishi mumkin. Natijada, asosiy pedagogik faoliyatlar normallasadi va faollashadi.

Yengillik-bu odatiy ish faoliyatidan, kasbiy yuklamalardan voz kechib dam olish holati, bir muddat hech qanday faoliyat bilan shug'ullanmaslik.

Mediatsiya-bu intensiv, chuqur aks ettirish, ongni obyektga, g'oyaga va jarayonga singdirish, bitta obyektga diqqatni jalb qilish va diqqatni jalb qiluvchi barcha omillarni yo'q qilish orqali erishiladi. Kasb insonning xarakterini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin, bu ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib keladi. Kasbiy deformatsiyaga qarshi kurashda qiyinchilik, qoida tariqasida, xodim tomonidan tan olinmaganligi va uning namoyon bo'lishi boshqa odamlar tomonidan kashf etilishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Milliy gvardiyasi to'g'risidagi qonuni. 2020-yil 18-noyabrdagi O'RQ-647-son.
2. Mirziyoyev Sh.M: 2023-yil 13-yanvardagi "Vatan himoyachilari" kuni va O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 31 yilligi munosabati bilan, Vatan himoyachilarga bayram tabrigi.
3. G'oziyev E. Psixologiya. T., "O'qituvchi", 1994
4. Fayziyev.Y.M. Umumiy va tibbiy psixologiya.T.: "Ilm-ziyo", 2017.-176

5. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. Umumiy psixologiya.T.:Toshkent-2010.
6. Jalolova M.O. "O'smirlik davrida stress holatlari diagnostikasi va korrektsiyasi"Magistrlik dissertatsiyasi, Andijon-2017.
7. G'oziyev.E.G'. Umumiy psixologiya.T.:-2003.
8. Kornilova T. Vvedenie v psixologicheskiy eksperiment. M., 1997.
9. [https:// uz.m.wikipedia.org](https://uz.m.wikipedia.org).
10. www.expert.psychology.ru

HARBIY XIZMATCHILARNING KASBIY FAOLIYATDA QONIQQANLIK DARAJASIGA QADRIYATLAR YO'NALGANLIGINING TA'SIRI

Musayev Javlonbek Baxriddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiy xizmatchilarining kasbiy faoliyatidan qoniqqanlik darajasiga qo'yiladigan psixologik talablar o'rganiladi. Bu borada milliy qadriyatlar, shaxsning mehnatidan qoniqishiga ta'sir etuvchi shaxsiy sifatlar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy xizmatchis, kasb, qoniqish, psixologiya, qadriyatlar, milliylik, psixoterapiya, diagnostika, korrektsiya, ta'sir, pedagogik qobiliyat.

ЦЕННОСТИ УРОВНЯ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ЭФФЕКТ НАПРАВЛЕНИЯ

Абстрактный. В данной статье рассматриваются психологические требования к уровню удовлетворенности профессиональной деятельностью военнослужащих. В связи с этим национальные ценности носят личный характер, влияя на удовлетворенность трудом человека качества раскрываются

Ключевые слова: военная служба, стресс, депрессия, стрессоустойчивость, гибкость, психотерапия, диагностика, коррекция, педагогические навыки.

VALUES ON THE LEVEL OF SATISFACTION IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF MILITARY SERVANTS EFFECT OF DIRECTION

Abstract. This article examines the psychological requirements for the level of satisfaction with the professional activity of military personnel. In this regard, national values are personal, affecting the satisfaction of a person's work qualities are revealed.

Key words: Military serviceman, profession, satisfaction, psychology, values, nationality, psychotherapy, diagnosis, correction, influence, pedagogical skills.

KIRISH

Bugungi shiddatkor davrda, dunyoda yuz berayotan tahlikali voqealar zamirida, Yangi O'zbekistonni tinchligini saqlash, osoyishtaligini ta'minlash va millat manfaatlarini ishonchli himoya qilish harbiy xizmatchilarimiz va ularning axloqiy-ruhiy holati va barqaror psixologik xususiyatiga bog'lidir. Yuqori professional, harbiy vatanparvarlik burchiga sadoqatli, fidoyi va mard, yetuk harbiy xizmatchilarni zamon talablariga mos ravishda harbiy xizmatchilarni tayyorlash, mamlakatimiz mustaqilligi va hududiy yaxlitligini himoya qilishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda, Harbiy xizmatchilariga talablarning tizimli qo'yilishi,

faoliyatlarida nizoli va ziddiyatli vaziyatlarning mavjudligi albatta ularning ruhiyatiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi. Harbiy xizmatchilarning kundalik va ekstremal vaziyatlarda qaror qabul qilishi va o'zini idora qilishi, tobora shiddatli tus olayotgan axborot xurujining ko'pligi, ijtimoiy muammolar hamda harbiy xizmat yuklamasining ko'payishi natijasida ruhiy zo'riqish holatlari natijasida harbiy xizmatchilarning kasbidan qay darajada qoniqqanlik darajasini aniqlash dolzarb masalalardan biridir..

Harbiy xizmatchilar uchun psixologik bilimlarni o'rganilishi harbiy xizmatchilarning psixologik tayyorgarligi nafaqat tashqi olamda ro'y berayotgan ob'yektiv hodisalar mohiyatiga aloqador bilimlarga ega bo'lish, balki o'z ichki imkoniyatlari va salohiyatidan samarali foydalangan holda, harbiy xizmat faoliyatini oqilona tashkil etishning barcha sirlaridan boxabar bo'lish, o'ziga va o'zgalarga ta'sir etishning usul va vositalarini bilish hamda ulardan foydalanishni nazarda tutadi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Harbiy xizmatchilarning kasbiy xususiyatlarini shakllantirish, pedagogik qobiliyatini rivojlantirish, axborot texnologiyalarni qo'llaydigan-zamonaviy kadrlar tayyorlash jarayonida eng muhim vazifalardan biridir. Bo'lajak kadrlarni kasbiy xususiyatlarini shakllantirishda innovatsion ilmiy yutuqlarni, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llashni, masofadan o'qitishni, mustaqil ta'lim olishni kengaytirishni nazarda tutuvchi texnika va texnologiyalarning istiqbolda rivojlanishini hisobga oluvchi dasturlarini ishlab chiqarish va joriy etish asosiy vazifa sifatida belgilab qo'yilgan. Shu bois bugungi ta'lim jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur etish qiyin.

Zero, yuqori sur'atlar bilan o'sib borayotgan jahon hamjamiyatiga integratsiyalashishga interfaol pedagogik axborot texnologiyalarini joriy etish orqali erishiladi. Harbiy xizmatchilari kasbiy faoliyatini samarali olib borishi ko'p jixatdan uning kasbiy tanlovidan qoniqqanligi bilan bog'liq. Jumladan, harbiy xizmatdan qonniqanligi bilan ham belgilanadi. Kishining mehnatdan qoniqishiga ta'sir etuvchi shaxsiy sifatlar qatorida quyidagilarni sanab o'tish mumkin.

Yoshning ulg'ayib borishi bilan kishida mehnatdan qoniqish xissi rivojlana boshlaydi

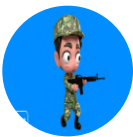
Ish xaqining ortib borishi, tegishlicha rag'batlar va qo'llab quvvatlanish kasbga nisbatan mehrni shakllantirishga xizmat qila boshlaydi

Jamoada adolatlilik tamoyiliga amal qilinganligi, barchaga mexnatning to'g'ri taqsimlanganligi kasbiy tanlovdan qoniqqanlikni shakllantiradi

Harbiy mahoratni egallash jarayonidagi kognitiv qobiliyatlar - mehnat faoliyatining intellekt darajasiga mos kelishiga va bu o'z-o'zidan kasbiy qoniqishga olib keladi

Kishining sog'lomligi va kayfiyatning ko'tarinki bo'lishi harbiy faoliyatda yuqori natijalarni kafolatlaydi

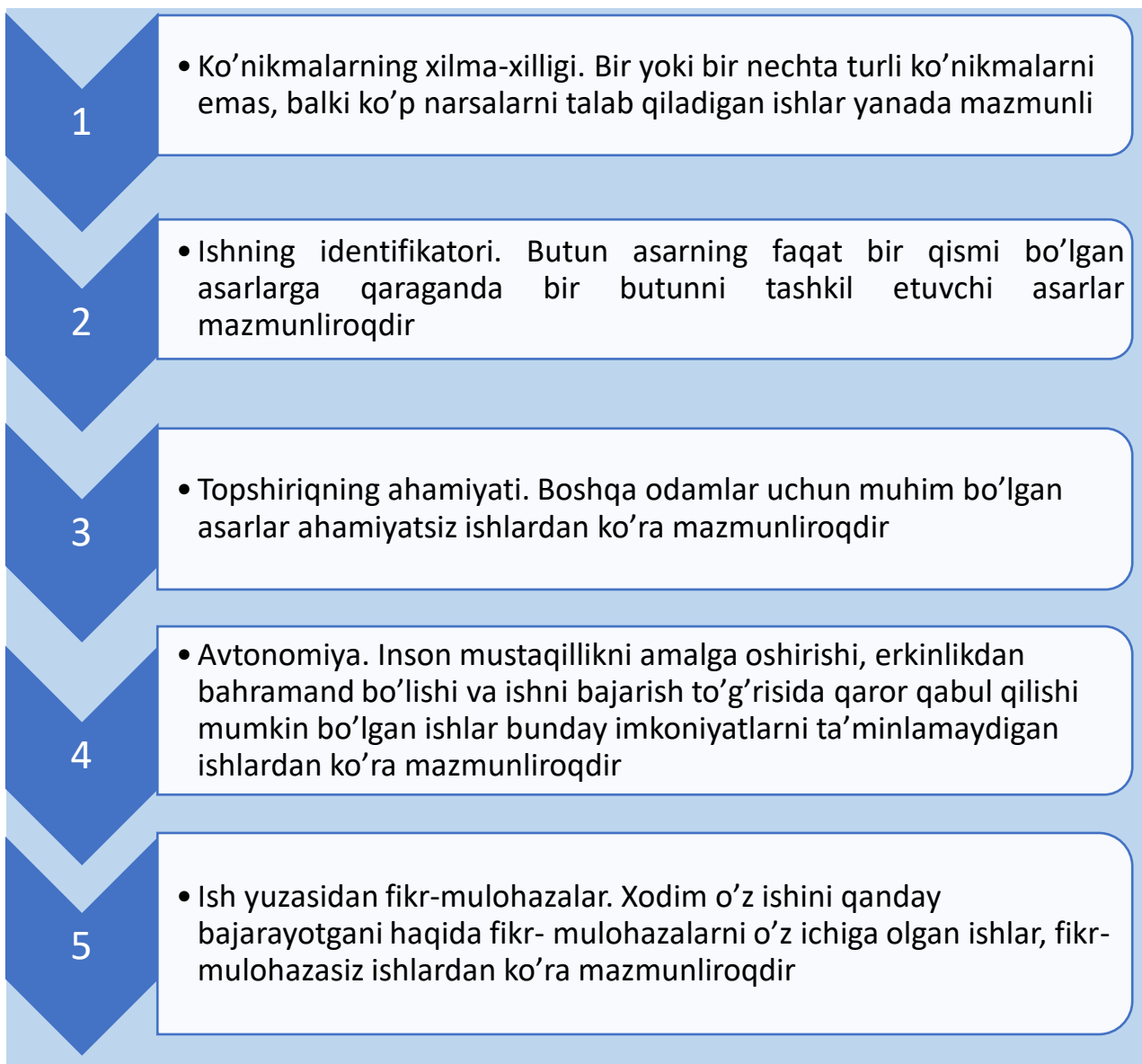
TADQIQOT NATIJALARI

Harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyatda qoniqqanlik darajasiga qadriyatlar yo'nalganligi deganda biz narsa va voqealar, jamiyat moddiy va ma'naviy boyliklarning ahamiyatini ifodalash uchun qo'llaniladigan tushuncha hamda Milliy-ma'naviy qadriyatlar – “milliylik” “ma'naviyat” va “qadriyat” tushunchalari kesishgan nuqtada jamlashgan ijtimoiy xodisalarni o'z ichiga oladi. Deylik ayrim millatlar tarixiy taraqqiyot davomida ishlab chiqarishning ma'lum sahasida yuksak layoqatni shakllantirgan tarbiya, tafakkurning ta'siri yo'nalishiga e'tibor beradi. Milliy xarakterida, hayotga, ijtimoiy hodisalarga munosabatida o'ziga xosliklari bor. Axloqiy-ruhiy, huquqiy, siyosiy madaniyat sohalaridagi xattiharakatlarda ham ma'lum ijobiy tafovutlar uchraydi. Bunga o'xshash rangbaranglik nafaqat boyligimiz, balki taraqqiyotimiz sur'atini tezlashtiruvchi omil sifatida ko'rishimiz mumkin.

Harbiy jamoalarda psixologik muhitning ijobiyligi talim-tarbiya sifatini yaxshilashga xizmat qiluvchi muhim komponentlardan biri ekanligi nazariy va amaliy jihatdan inkor etib bo'lmaydigan faktidir. Jamoada ijobiy psixologik muhit mavjud bo'lsa, nafaqat pedagogik majburiyatlar, balki har qanday mehnat jamoasi oldiga qo'yilgan vazifalar sifatli bajarilishiga zamin hozirlanadi. Masalaning yana bir muhim tomoni ham borki, bu ham bo'lsa, harbiy jamoa a'zolarining o'z kasbidan qoniqqanligidir. Chunki, jamoada ijobiy muhit bo'lishi uchun, jamoa a'zolari o'zidan, ayniqsa, o'z kasbidan qoniqqan bo'lishlari zarur.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Kasbdan qoniqqanlik, ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamoadagi ijtimoiy-psixologik iqlimning jiddiy tarkibiy qismi bo'lib, guruhda ijobiy psixologik muhitni shakllantirish va amalga oshirish uchun muhimasos va shu bilan birga natijadir. Faoliyat samaradorligiga kelsak, shaxs va guruhning ijtimoiy faolligining ushbu asosiy parametrini adekvat baholash uchun kasbdan qoniqqanlik kabi sub'ektiv omilni hisobga olish zaruriy shartdir. F.Gersberg nazariyasini amaliyotga tatbiq etish jarayonida psixologlar J.Xekman va J.Oldxem beshta asosiy omilni aniqladilar, ularning nuqtai-nazari bo'yicha, tashkilot xodimlari tomonidan ishni mazmunli deb qabul qilish uchun zarur bo'lgan faktorlar kerak. Bularga quyidagilar kiradi:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Milliy gvardiyasi to‘g‘risidagi qonuni. 2020-yil 18-noyabrdagi O‘RQ-647-son.
2. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснения, понимание социальной реальности. М.: «Добросвет» 2011.-.
3. G‘oziyev E. Psixologiya. T., “O‘qituvchi”, 1994
4. Маклаков А.Г. Оценка уровня развития адаптационных способностей личности. // Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности. Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова.-СПб. : Речь, 2007. - с. 127-146.
5. Организационная психология: конспект лекций /кН. подг. С.В. Кошелевой. – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2005. С. 67.
6. Рогов, Е.И. Настольная книга практического психолога : Учебное пособие– М.: Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2012. – С. 22
7. Галдиева, М. Д. (2022). Ўқувчилар миллий тарбиясига таъсир этувчи омилларни ўрганиш. Современное образование (Узбекистан), (10 (119)), 57-
8. Saodat, T., & Saburovna, S. M. (2023). Bo‘lajak tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy mobilligini shakllantirish. Qo‘qon universiteti xabarnomasi, 7, 92-95.
9. <https://uz.m.wikipedia.org>.
10. www.expert.psychology.ru

SURXON VOHASIDA AN'ANAVIY OVCHILIK XO'JALIGI

TerDU tadqiqotchisi - *Nurali Safarov*

ANNOTATSIYA

Ovchilik sohasi insoniyatning ayni bir vaqtlarda kun kechirish va oziqlanish uchun lozim bo'lgan eng birinchi xo'jalik faoliyat turiga kiradi. Hali odamzod aqlan yerga ishlov berish, chorvani ko'paytirish kabi sohalarni bilmagan davrda ular to'g'ridan to'g'ri tirik jonzotlarni toshlar, tayoqlar yordamida ov qilib qorin to'yg'izishganlar. Shunday ekan ushbu sohani va uning turlarini an'anaviy tarzda o'rganish bugungi kun etnograflari oldidagi vazifalardan biri deb hisoblaymiz.

Kalit so'zlar: ovchilik xo'jaligi, ovchi itlar, ovchi qushlar, dasht ovchilari, ov mavsumlari.

Ov qilish, shikor — yovvoyi hayvon va parrandani ovlash; odamning hayot kechirish jarayonidagi qad. mehnat faoliyatlaridan biri. Odamlar dastlab guruh bo'lib, keyin yakka holda ov qilishgan. Kadimda tosh, nayza, keyinroq pichoq, to'r va boshqalardan ov quroli sifatida foydalanilgan. Kamon kashf etilishi ovchilikda katta ahamiyat kasb etgan. Osiyodagi ko'chmanchilar ot minib, iskovuch it va qush yordamida ov qilgan. Hozir ko'proq miltiq, qopqon va to'r, it bilan ov qilinadi.

Hayvon va parrandalar qurol bilan ov qilinganda itlardan foydalaniladi. Bunda, asosan, mo'ynali va tuyokli hayvonlar, o'rmon va suv parrandalari ovlanadi. Qurolsiz ovda mo'ynali hayvonlar va ilvasin tutiladi. Bunda qopq-ondan va tuzoqsan foydalaniladi, ular hayvonlar ini og'ziga, yuradigan yo'liga qo'yiladi. It yordamida ov qilishda otliq, ba'zan piyoda ovchi ov itlaridan foydalanadi, bunda tez yuguradigan tozi it hayvonni ochiq maydonga "haydab" beradi, ovchi bilan ov iti esa uni quvlab borib tutadi. Ot va tez yuguradigan tozi it yordamida ov qilinganda hayvon itga oldiriladi, bunda it hayvonni quvib tutguncha ovchi otda yetib boradi va itdan uni ayirib oladi. Ovchi qushlar bilan ov qilishda hayvonlar, asosan, ochiq maydonlarda, bur-gut, lochin, qirg'iy kabi qo'lga o'rgatilgan qushlar yordamida tutiladi.

Ov shartli ravishda:

1. *Sanoat.*
2. *Sport havaskorlik.*
3. *Ilmiy maqsadlardagi ovlarga bo'linadi.*

Sanoat maqsadidagi ovda aholi va sanoat ehtiyoji uchun mo'ynali, tuyoqli yovvoyi hayvonlar va suv qushlari tutiladi.

Sport ovi dam olishning bir turidir. Bunda ham ma'lum tartiblarga va ehtiyot choralari qat'iy amal qilinadi.

Ilmiy ov ovlanadigan hayvonlarni, yovvoyi hayvonlar kasalliklarini, ovchilik ishi va o'lkani o'rganish maqsadida ilmiy muassasalar topshirig'i bilan olib boriladi.

Mo'ynali hayvonlarning 100 dan ortiq turi, tuyokli yovvoyi hayvonlarning 20 dan ziyod va ovlanadigan par-randa (qush)larning 150 dan ko'p turi mavjud. Ovning asosiy tovar mahsuloti — mo'yna, qo'shimcha mahsuloti — go'sht, yog'; qimmatbaxr xom ashyosi: teri, pat, par, jun.

O'zbekistonda 18 yoshga kirgan, ovchilar uyushmasi a'zosi va ovchilik bile-ti bo'lgan fuqarolar ov miltig'idan foydalanish huquqiga ega. Hayvonlarning qimmatbaho turlari maxsus rux-satnoma (litsenziya) bilan ovlanadi. Ov to'g'risidagi qonunlarga rioya qilish, ov muddatlari va usullarini belgilash ishlarini "O'zbekovchibaliqchi" uyushmasi va ovchilik nazorati xizmati bajaradi.¹

Ovchilik xo'jaligi (O'zRda) -mamlakatdagi ovchilik maydonlarini qo'riqlash, tiklash va undan foydalanish bilan shug'ullanadigan xo'jalik. Ovchilik xo'jaligi hukumat qarori bilan tashkil etiladi. O'zbekistonda ov qilinadigan joylar "O'zbekovchibaliqchi uyushmasi" tasarru-fida. Maydoni—708698 ga (2003). 40 ta Ovchilik xo'jaligiga shartnoma asosida biriktirib ko'yilgan. Tog'li mintaqalardagi Ovchilik xo'jaligi lari ixtiyorida 360 ming ga maydon bor. Eng yiriklari Baxmal-Zomin, G'ova-Olmos, Sangzordon, Qurama, Beldorsoy Ovchilik xo'jaligilari. Kaklik, bedana, ular, quyon, to'ng'iz, bo'rsiq va boshqa ovlanadi. Cho'ldasht va suvli yerlardagi Ovchilik xo'jaligilari daryolar va suv omborlari atrofida tashkil etilgan: Aydar, Arnasoy, Zaraf-shon, Oqtepa, Sariqamish, Sirdaryo, Qoraqir, Janubiy Surxon, sharqiy Arnasoy va boshqa Umumiy maydoni 348 ming ga dan ortiq. Bu xo'jaliklarda yana har xil baliklar va turli suv kushlari, shuningdek, ko'chmanchi qushlar ovlanadi.

Ovchilik xo'jaligilari faoliyati xo'jalik hisobi asosida olib boriladi. Ovshunoslar va yegerlar xo'jalik ishlaridan tash kari biotexnik tadbirlarni amalga oshiradi: qishda yovvoyi hayvonlar va qushlarni qo'shimcha ovqatlantirish, sun'iy inlar va uyalar qurish, daraxt va buta ko'chatlari o'tqazish va parvarish qilish ishlari bajariladi. Bir yilda 2-marta hayvonlar va qushlarning miq-dori hisobga olinadi, ularning populyasiyasiga zarar yetkazmasdan ovlash tadbirlari (otiladigan, tutiladigan hayvon va qushlar soni) belgilanadi.²

Ov itlari — ovchilikda foydalanadigan maxsus it zotlari guruhi. Yer sharida 100 dan ortiq Ov itlari zoti bor. Qimmatbaho mo'ynali hayvonlar (olmaxon, suvsar, sobol), asosan, Ov itlari yordamida ovlanadi. Ov itlari zoti bir necha guruhga bo'linadi: laykalar -o'rmonli joylarda mo'ynali va tuyokli hayvonlar (yovvoyi cho'chqa, los, bug'u), shuningdek, o'rmon, o'rmondasht zonalaridagi yovvoyi, suvda suzuvchi par-

¹ O'zME. Birinchi jild, 2000-yil.

² O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

randalarni ovlashda foydalaniladi. Laykalar ovlangan hayvon yoki parrandalarni qidirib topib, ovchi kelgu-nicha ushlab turadi. Tez yugurar tozilar -o'rmon, o'rmondasht zo-nalarida quyon, tulki, bo'ri, chiyabo'ri, silovsin va tuyokli hayvonlarni ovlashda foydalaniladi. Ular, ovchi o'ljasini otmaguncha vovullab hayvon izidan boraveradi.

Tozilar - quyon, tulki, o'rmondasht, dasht va yarim cho'l rayonlarida mayda tuyoqli hayvonlarni ovlashda foydalaniladi. Tozilar katta, o'ziga xos tana tuzilishiga ega, kuchli it, ko'zi o'tkir, tez yugurishga moslashgan (20 m/sek gacha yugura oladi). Ular hayvonlarni quvib ushlab oladi (yoki bo'g'adi). U ya itlari (taksa, teryerlar, foksteryerlar) — inlaridagi tulki, bo'rsiq, yenotsimon itlarni ovlash uchun foydalaniladi; ular inlaridagi hayvonlarni ovchi oldiga haydab chiqaradi yoki inida holsizlantiradi.

Iskovuchlar (setter, poynterlar va boshqalar) botqoq, o'rmon, dasht va suvda suzuvchi parrandalarni hidlab topib pisib yotgan joyini ovchiga bil-diradi. Ovchining imosi bilan parrandani cho'chitib, otishga qulay qilib beradi. Spaniyellar yerda pisib yotgan parrandalarni cho'chitib, uchiradi. Otilgan parrandalarni topib, ovchiga olib keladi.

Ov qushlari — yovvoyi parrandalarning mazali go'shti, qimmatbaho par va patlari, mo'ynasi uchun ovlanadigan guruhi. Ba'zi qushlarning tuxumlari ham yig'iladi. Qushlar qadimdan ov ob'yekti sifatida sut emizuvchilardan keyingi o'rinda turgan. Qush ovlari qad. misr freskalari va yunon vazalarida tasvirlangan. Qush ovlashning turli usullari mavjud. 9-asrdan qushlarni maxsus o'rgatilgan lochinlar yordamida ovlana boshlangan. 10—17-asrlarda esa ovning bu usulidan foydalanish ommaviy tus olgan. Tarixiy manbalardan ov qilish uchun 17-asrdan ilgari Buxoroga Rossiyadan maxsus o'rgatilgan lochinlar olib kelingani ma'lum. O'zbe-kistonda qushlarning 100 dan ortiq turi sport, havaskorlik va an'anaviy ov ob'yekti qisoblanadi. Ovlanadigan qushlar tog', cho'l, suv, o'rmon va boshqa eko-logik muhitlarda tarqalgan. Yer yuzida ko'proq g'ozsimonlar, tovuqsimonlar, balchiqchisimonlar turkumlarining va-killari ovlanadi. Respublika, asosan, suzuvchi qushlar (o'rdaklar, qashqaldoqlar, balchiqchilar va boshqalar), kaklik, kir-g'ovul, bedana va kaptarlar ovlanadi. Shuningdek, qarqaralar, bulduruklar, chu-g'urchuqlarni ovlash ham kuzatilgan. 19-asr oxirida Yer yuzida, ayniqsa, Yevropada qushlarni ovlash g'oyat kuchayib ketdi, har yili bir necha mln. qushlar ovlanadi.

O'zbekistonda sportchi va havaskor ovchilar har yili suvda suzuvchi minglab qushlarni ovlaydi. Ularning asosiy qismini o'rdaklar va qashqaldoqlar tashkil etadi. Ovlanadigan hayvon turlari resurslaridan barqaror foydalanish maqsadida hozir 40 ga yaqin ovchilik va baliqchilik xo'jaliklari tashkil etilgan. Ularning katta shemi suv oldi hududlarida joylashgan bo'lib, suvda suzuvchi qushlarni ovlashga ixtisoslashgan. Ov qilish qoidalari, muddati va miqdorini tegishli tashkilotlar nazorat qilib turadi.

Keyingi yillarda Ov qushlari yashashiga salbiy ta'sir etuvchi omillarning ko'payganligi inobatga olinib, ularni yashash joylarida, migratsiya va qishlash davrida muhofaza qilishni kuchaytirish, huquqiy jihatdan takomillashtirishni amalga oshirish hamda muvoffiqashtirish maqsadida suvda suzuvchi qushlarni o'rganish bo'yicha xalqaro byuro tashkil etilgan. Suvda suzuvchi qushlar majmuini, shuningdek, ayrim turlari muhofazasini ko'zda tutib, xalqaro konvensiyalar, bitimlar tuzilgan. Oqbosh o'rdak, ola qanot, marmar churrak, to'xta va yo'rg'a tuvaloklar kabi ov qushlari Xalqaro va O'zbekiston Respublikasi Qizil kitoblariga kiritilgan.³

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

---

³ O'zME. Birinchi jild, Toshkent 2000-yil.

TRANSLATION NORMS AND QUALITY CONTROL OF A TRANSLATION

Author:

Muhammadjonova Gullola Elmurod qizi

Jo'rayeva Shaxzoda Otabek qizi

Tillayeva Iroda To'lqin qizi

Annotation

Norms refers to behaviour and attitudes which are considered normal, while values are those things that people consider important to them. Norms are believed to specify what is tolerated and allowed in a certain behavioural dimension, ensure the retention of social order and are acquired by each person during his or her socialisation. This is why translation involves at least two sets of norm-systems when it concerns at least two languages.

Annotatsiya

Normlar normaga mos kelmaydigan xatti-harakatlar va munosabatlarni anglatadi, qadriyatlar esa odamlar o'zlari uchun muhim deb hisoblaydigan narsalardir. Normlar hududiy xulq-atvor ta'siri doirasida nima ruxsat etilgan va nima ruxsat etilganligini belgilaydi, qat'iy tartibni saqlashni qo'llab-quvvatlaydi va har bir shaxsning ijtimoiylashuvi uchun yordam beradi. Shuning uchun tarjima kamida ikkita tilga tegishli bo'lsa, kamida ikkita me'yorlar tizimini o'z ichiga oladi.

Аннотация

Нормы относятся к поведению и отношениям, которые считаются нормальными, в то время как ценности – это те вещи, которые люди считают важными для себя. Считается, что нормы определяют, что терпимо и разрешено в определенном поведенческом измерении, обеспечивают сохранение социального порядка и усваиваются каждым человеком в течение его социализация. Вот почему перевод включает в себя как минимум два набора норм-систем, когда он касается как минимум двух языков.

The notion of 'norms' in reference to translation is considered to have been first introduced by the Israeli scholar Gideon Toury in the late 1970s. This term refers to regularities of translation behavior within a specific sociocultural situation.²⁷⁶

Before the 1970s, translations were evaluated mostly in their comparison with the source text. Toury's works have shifted attention away from the relationship between individual source and target texts and towards the relationship which exists among the target texts themselves in the context of literary production.

Toury's concept consists of three levels of speaking about a text: **competence**, **norms** and **performance**. Competence is the level of description which allows theorists to list the inventory of options that are available to translators in a given context, that is, a description of what means a translator can use to achieve a goal. To make a good end-text, a translator must be competent in the language reserves s/he can select from. Performance concerns the subset of options the translator actually selects in translation, i. e., what is in fact employed by a translator and how it is employed. Norms are options that translators in a given socio-historical context select on a regular basis, that is, what is typical to use in a particular context.

A number of scholars have attempted to explore some of the theoretical aspects of the notion of norms. Many articles on translation norms have been published in *Target*, the international journal edited by Toury and published since 1989 by John Benjamins.

In their investigation, the theorists came to distinguish between **norms** and **conventions**. Norms are binding, and obligatory, whereas conventions only express preferences.

Norms are divided into **constitutive** and **regulatory**. Constitutive norms concern what is or is not accepted as translation. For example, poetry translation does not admit word-for-word translation. Regulatory norms concern what kind of equivalence a translator opts for or achieves. For instance, in poetry translation the functional level of equivalence is obligatory, but the lexical and grammatical similarity of the source and target texts is hardly achieved at all.

Further, Chesterman grouped the norms into **professional** and **expectancy** norms.²⁷⁷ Professional norms emerge from competent professional behavior and govern the accepted methods and strategies of the translation process. They are sub-divided into three major types:

- **Accountability** norms, which involve ethics and call for professional standards of integrity and thoroughness;
- **Communication** norms, which are social and emphasize the role of the translator as a communication expert;
- **Relation** norms, which are linguistic and require the translator to establish and maintain an appropriate relation between source and target texts.

Expectancy norms are established by the translation receivers' expectations of what a translation should be like. In attempting to conform to the expectancy norms operating in a given community, a translator will simultaneously be conforming to the professional norms of that community.

V. Komissarov described translation norms from a linguistic point of view.²⁷⁸ He classified the norms into translation **equivalence** norms, **genre and style** norms, **language** norms, **pragmatic** norms, and **conventional** norms.

Translation equivalence norms require as nearly as possible a common sense of the source and target text. When the sense in the target text is transgressed, equivalence norms are completely broken, and the translation is considered unsatisfactory. If a translation is made at a low level of equivalence, the norms are relatively broken, and the translation is regarded as acceptable.

Genre and style norms presuppose the correct selection of a text's predominant function and the preservation of stylistic peculiarities in translation. For example, when translating a scientific or technical text, a translator keeps in mind that the informative, but not expressive function, must prevail, which makes him reduce the expressiveness of the Russian science text as compared with its English original.

Language norms mean the correct usage of language in speech (errorless combinability, agreement of words, selection of words, etc.) It is common knowledge that the norms of the source and target language can be different, and a fledging translator, 'hypnotized' by the source language norms, sometimes violates the natural flow of the target language text. For example, one text about cowboys' life included

the following sentence: *...the exciting chases on horseback with guns blazing, the handsome guitar-strumming cowboys around bonfires and the lovely saloon ladies all made exciting viewing.* A student translator did not think much about the grammar links and meanings of some words and his translation was **захватывающие погони на лошадях со стреляющими пистолетами, красивые ковбои, играющие на гитарах, сидя у костра, милые леди салонов – все это при водило в восхищение.* This translation is, no doubt, far from exciting.

Pragmatic norms require that a translator realize, first and foremost, the pragmatic purpose of the text; the author's intent must be very close to the communicative effect on the translation receptor. Sometimes the fulfillment of the pragmatic aim may transgress other translation norms, a language norm in particular. A short by John Lennon and its translation by the graduates of the English department (FESU) Maria Boiko and Marianna Karp can illustrate the point. Lennon's short continues a series of literary parodies on absurd literature, so it is based on agrammatical forms, puns, and nuisance language coinages, which, nevertheless, produce a definite impact on the reader. How this author's intent is reflected in translation can be seen in comparing the source and the target texts:

Nicely Nicely Clive

To Clive Barrow it was just an ordinary day nothing unusual or starnge about it, everything quite navel, nothing outstanley, just another day but to Roger it was somthing special, a day amongst days ... a red lettuce day ... because Roger was getting married and as he dressed that morning he thought about the gay batchelor soups he'd had with all his pals. And Clive said nothing. To Roger everything was different, wasn't this the day his Mother had told him about, in his best suit and all that, grimming and shakeing hands, people tying boots and ricebudda on his car.

To have and to harm ... till death duty part ... he knew it all off by hertz. Clive Barrow seemed oblivious. Roger could visualise Anne in her flowing weddy drag, being wheeled up the aisle, smiling a blessing. He had butterflied in his stomarce as he fastened his bough tie and brushed his hairs. "I hope I'm doing the right thing" he thought looking in the mirror, "Am I good enough for her?" Roger need not have worried because he was "Should I have flowers all round the spokes" said Anne polishing her foot rest. "Or should I keep it syble?" she continued looking down on her grain haired Mother.

"Does it really matter?" repaid her Mother wearily wiping her sign. "He won't be looking at your spokes anyway." Anne smiled the smile of someone who's seen a few laughs.

Then luckily Annes father came home from sea and cancelled the husband.

Conventional norms are the translation requirements in a certain historical context. The classicist norms of translation required an 'ideal' translation with embellishments and decorations. In the period of sentimentalism, a thread of the translator's life experience as well as his feelings was reflected in translation. These conventions led to free translations. The convention norms to date regard the translation as a substitute of the original text, which requires the maximal similarity of the source and target texts

Quality control of the translation

Quality control ensures that the translated content is delivered within the agreed-upon timelines and budgets and meets the project's specific needs, such as word count, formatting, and style guidelines. This helps businesses to maintain project efficiency, meet deadlines, and avoid costly rework or delays.

Translational norms are a function of the environment where the translation is undertaken, which is usually the target culture environment. Toury takes his definition of norm from sociology. He defines a norm in the following way: the translation of general values or ideas shared by a community - as to.

Quality control of the translation must be done by the translator, first and foremost, and can be done by an editor, either a hired editor or the translator's colleague.

Giving advice to translators, an experienced British professional translator Geoffrey Samuelsson-Brown suggests the following steps for quality control:²⁷⁹

- Resolve any queries that you may have with a subject expert or the client. It is not infrequent that the quality of the translation is governed by the quality of the source text.

- Check to ensure that the entire text has been translated - you could easily have been interrupted for a number of reasons and missed some part of the text.

- Check all figures and dates in the text and in tables.

- Carry out a spell check using your word processor program and grammar check if available.

- In every case proofread your translation. If possible, set your translation aside for as long as possible when you have completed the first draft. Read your text as an original text and not as a translation.

- Pass the translation to a colleague for checking in order to get a more objective view of the translation.

- Discuss any corrections with the proof-reader, where required. Incorporate the corrections and changes where these are relevant. Repeat the spell check to ensure that the corrections and changes do not contain typing errors.

In evaluating a translation, proof-readers usually mark four types of mistake: distortions, inaccuracies, stylistic drawbacks, and solecisms.

Distortion is a blunder marring the sense of the original by describing another situation and, thus, misinforming a receptor. Distortions generally occur because of the translator's misunderstanding of the text, poor language knowledge, and insufficient background awareness. The often repeated example of machine translation of the biblical text can illustrate the point: *The spirit is willing but the flesh is weak* translated as *Спирт хорош, а мясо протухло*.

Inaccuracy occurs when a translator mistranslates some detail of the text. Inaccuracies result from misunderstanding a word or a structure. For example, the time of the situation is incorrectly conveyed in the translation of the sentence: *Говорят, эта церковь была построена в 14 веке.* – **This church is said to be built in the 14th century.* The wrong form of the infinitive is the cause of the inaccuracy. Or another example, cited by Nora Gal: the source text tells of an old woman who wants to buy a dog and explains her desire this way: *I want something human.* – *Хочу, чтоб рядом было что-то человеческое.* This translation sounds somewhat

unnatural in Russian; it would be much better *Хочу, чтобы рядом была живая душа.*²⁸⁰

Stylistic drawback is a deviation from target language stylistic and semantic norms. Often, this fallacy is due to underestimating translation transformations: e.g., *It's high noon. The sun beats down on the dusty, deserted main street of Dodge City.* - * *Полдень. Солнце бьет по пыльной пустой улице Додж-Сити.* * *Солнце палит на безлюдную улицу города Додж-Сити.* The translation would be more natural if the student translators used partitioning of the sentence and found another equivalent to the verb: *Город Додж-Сити. Главная улица пустынна. Стоящее в зените солнце жжет нещадно.*

Solecism is a syntactical error resulting from breaking structural norms of the target language because of the translator's illiteracy or because of source language interference. Another citation from Nora Gal's experience: *И никто не увидит нас вернувшись обратно.* Evidently, the translator meant *Никто нас больше не увидит. (Мы не вернемся обратно.)*

If a translated text is meant to be published, the translator is sure to deal with an editor, the central figure in the publishing industry. Some experienced translators become eventually editors of publishing companies (Nora Gal, Ivan Kashkin²⁸¹ and others).

Generally, the editor's tasks are as follows:

- arranging creative and publishing work;
- checking the translation;
- consulting the translator;
- in some countries, the editor's tasks include recommending titles (authors and books), appealing to them, for publishing.

The editor is a conductor of the publishing house strategies. S/he oversees that the translated text meet all the proper norms and requirements. One of the exemplary editors of the time was Alexandre Blok who required that translators show the author's individual style in the natural flow of the target discourse.²⁸²

To perform his/her role successfully, the editor must be very competent, even more experienced than a translator. It is desirable that the editor know two languages (unfortunately, sometimes publishing companies have only monolingual editors, editing translations haphazardly). Normally, editors check translations into their native tongue, in which stylistic, semantic and syntactic resources they are completely proficient.

An intelligent, patient and benevolent editor is a real help and mentor to a translator. The editor has the right to insist on emending the text, but it is the translator who is responsible for the target text, not the editor. The translator, after all, comes to a consensus with the editor, or rejects his comment. It is as illegal for a translator to emendate by him/herself the text, already checked by the editor, as for an editor to alter the target text without the translator's consent.

It is essential that a translator understand proofreading (editing) marks, which follow national standards and are marked both in text and in margin. The most important of them are as follows:

- leave unchanged (both in English and Russian): _ _ _ _ _ under characters to remain unchanged;
- refer to translator if anything is of doubtful accuracy: encircled question mark or word;
- insertion: ^in English, and√in Russian;

Whatever the specifications for your bridge, you must never forget the one secret ingredient that will prevent it from falling down: quality. As a beginning translator, always keep in mind your translation will be carefully read and evaluated by the reviewer and the end client. Delivering a high-quality translation will enable the reviewer to:

- Deliver a high-quality translation to the end client.
- Give positive feedback to the translator.
- Improve his/her own translation skills.
- Meet his/her own deadlines without scrambling to beat the clock.

On the other hand, low-quality translation leads only to frustration. When faced with a translation that is substandard, the reviewer is forced to set aside the task of reviewing for that of re-translation, under much tighter deadlines than the translator had in the first place, to prevent the bridge from falling.

The practical methodology that follows is a 7-step process designed to help beginning translators build a strong and aesthetically pleasing bridge under solid, rigorous quality control. Each step has a series of quiz questions, for a total of 40 questions. If you can complete the quiz answering “yes” to all 40 questions, you will be able to deliver top-quality work. While the methodology may not apply seamlessly to all situations without exception, it should at least give you some ideas for building your own quality control procedure for delivering top-notch translations.

1. Accepting a Translation Request

Here is your opportunity to determine whether you can comfortably take on the project or not. If you can say “Yes” to the questions below, you can accept the project. If any doubts or concerns arise, don’t be afraid to talk to your project manager about them. This sends a message to the PM that you are geared towards producing quality work.

1) Do you have access to the source material?	<i>Never accept a request “blind” without first seeing the source text.</i>
2) Do you truly understand the subject matter of the source material?	<i>Be brutally honest with yourself. It is impossible to render a correct translation without a complete understanding of the subject matter.</i>
3) Do you have the right resources (bilingual dictionaries, terminology lists,	<i>Make sure you have the right paper/electronic tools for building your translation and expressing</i>

papers, books...) to translate the source material, or do you know which client website(s) or forums you can go to in order to find the information you need?

4) Do you have the style manuals you need in your target language?

A mastery of your target language is a must.

5) Do you master the software tools you need to deliver your project?

If you feel you are struggling with a software program, e.g., a CAT tool or a word processor, invest a little bit of your time every day toward mastering it.

6) Do you know the country/countries in which the translation will be published?

If your client asks you to translate from English into French, is the translation for Belgium? France? Canada? Do you feel confident writing for those countries?

7) Do you know the purpose of the translation?

Knowing the purpose of the translation will help you figure out which register you should use. Ask your project manager/direct client for any in-house reference files that can help you better understand your client's preferences. In addition to industry terminology, plenty of companies in each industry use their proprietary terminology.

2. Your First Draft

Here is where you dig deeper to achieve a thorough understanding of your source text.

8) Do you follow the client's instructions?

Did the client ask to use a specific formatting style or template? Always follow the client's instructions. Communicate with them if you have any doubts.

If the source file is in .PDF format, did you ask your project manager if you could run it through PDF to Word conversion software?

Special care is needed here: scanned files can require a lot of post-processing to produce an editable file you can work with and deliver to the client as a quality end product. It is sometimes advisable to translate from scratch in a word processor.

If you use a CAT tool, are you constantly referring to your original source file?

Sometimes, the order of the segments in a CAT tool file can be misleading. Always check the original source language file to make sure you properly understand the text structure.

Do you read each sentence of the source text before you translate it?

Even when you are pressed for time, read each sentence completely before you translate it. The text will sound natural in your native language and will not follow the conventions of the source language. This will save you time during the review process.

Are you using common sense?

For example, if you are translating “engine specifications” into French, do you know whether the author is referring to one single engine or several of them? Sometimes, you can find out with a bit of research. At other times, you can only know the answer by asking your client.

If you encountered any ambiguous items, did you clearly identify them and ask your project manager about them?

Research any concept you are unsure about and don't be afraid to ask your project manager any questions you might still have: e.g., do you understand all the abbreviations in your source text?

Are you abiding by all the conventions used in your native language?

For example, to indicate a monetary amount, English requires that you write the currency symbol

first, followed by the amount. Find out what the experts in your native language do: how do they represent amounts?

15) Did you take extra care to write all proper nouns and numbers correctly?

Use your copy/paste functions for proper nouns and numbers if you can. For example, if you translate a document for a major bank like UBS, you could easily misspell it as “USB.” Your spellchecker will not catch that mistake, but chances are UBS will...

16) If the source text contains a quote, did you check if the quote exists in the target language?

If you translate a quote from a piece of EU legislation, for example, look for the corresponding official translation of that quote in your target language.

3. Your First Bilingual Review

If the deadline allows, always perform your first review the day after you have finished your draft version.

17) Did you translate everything?

We are not robots: always check for missing words, sentences or sections.

18) Can you understand everything you wrote?

If you have to read a phrase or sentence twice to understand what you wrote, this may be an indication you need to rework it.

19) Do you have the correct register?

Take this opportunity to check your register.

20) Are your headings correct?

Headings can be tricky to translate. Now that you have a complete understanding of your source text, always take a critical look at all translated headings in the document to make sure your rendering is relevant in each case.

21) **Did you correct any obvious mistakes?**

Now is your chance to catch any obvious or glaring errors. If you've been able to postpone your review for the following day, they should jump out at you.

22) **Did you pay attention to false cognates?**

E.g. "library" (English) and "librairie" (French).

23) **Did you follow all standard conventions in your mother tongue?**

For example, what are the conventions for writing a list in your target language, or for executing quotation marks, or for comma, period, colon and semicolon placement with respect to closing quotation marks?

24) **Did you pay attention to the text layout and fonts?**

Make sure you reproduce the original layout and formatting, including but not limited to fonts, font colors, point size, highlighting, boldface and italics, as closely as possible. Again, if you use a CAT tool, referring to your original text will help you quickly find any special formatting that you need to reproduce.

4. Your Second Bilingual Review

You have really mastered your subject by now. This is your last chance to check for complete accuracy between the source and target texts and make sure you have followed all the client's instructions. While performing a complete bilingual review, focus on the next items.

25) **Did you correct any minor translation errors or omissions?**

You are now mastering your source text. Here is your chance to focus on the details.

26) **Did you check for consistent use of terminology?**

If you work with a CAT tool, use whichever consistency checker is built into the system. You can use the automatic search function (Ctrl + F keys in Windows or cmd + F in Mac OS) to identify any needed changes.

**If you are working with a
27) CAT tool, did you use its
integrated consistency checker?**

*Always use all of the utilities
and checkers in the software that
will allow you to spot any mistake
you haven't caught before.*

**28) Did you run an automatic
spell check?**

*Run a spell check in your CAT
tool. If its spelling checker is poor,
copy/paste your text into another
application that can check your
spelling and run a spell check in
that software.*

**29) Last but not least, did you
check whether your translation
contains double spaces?**

*Use your automatic search-
and-replace function and replace
double spaces with single spaces
where they are inappropriate..*

5. Your First Monolingual Review

Here is your opportunity to put yourself in your audience's shoes and read your translation as if it had been written in your target language in the first place. While reading your translation, focus on the next few items.

**If you used a CAT tool,
30) did you preview
your translation in the original
file format?**

*Make sure all text of the target
file is displayed in a legible form
for your end client.*

**31) Does your translation
sound like it was written
in your native language in the
first place?**

*Here is your chance to check
you have written your translation
the way a native speaker would
have expressed it. If you are "out
like a light" after reading your
translation, chances are your
audience will be too...*

**32) With respect to pronouns,
can the reader clearly identify
what they refer to?**

*Always check for consistency
and flow from one sentence to the
next, and from one paragraph to
the next.*

**33) Is your register
appropriate for the type of
document you are translating?**

*You may have to either stick to
the source text (e.g. legal texts) or
brighten your style and play with
the way you start your sentences
and paragraphs (e.g. marketing
content).*

6. Your Second Monolingual Review

Here is your opportunity to catch any last-minute details.

34) Did you print out your translation and read it from the print copy?

Nowadays, most people scan texts from a computer monitor, tablet, or smart phone. Reviewing a print copy of your translation is an experiment I recommend to every translator.

35) Did you read every word of your translation?

Take your time...pretend you're a sloth if you need to. Read every single word of your text to make sure you did not forget to write conjunctions such as "and," or forget to insert a critical comma or delete an unnecessary apostrophe somewhere.

36) Did you pay extra attention to grammar?

In my experience, many grammatical mistakes are not detected by automatic spellcheckers. You must read every single character of the translation to find these mistakes.

37) Did you pay extra care to homophones ("sound-alikes")?

Spell checkers don't catch improper substitutions of "their" for "they're," "women" for "woman," etc.

38) Did you use consistent punctuation and capitalization?

Checking these items in a printout of your translation makes all the difference. Your eye will catch these types of mistakes more quickly than on a screen.

7. Delivery of your Translation

Here is your last opportunity to advise your project manager with any special instructions for the reviewer/end client.

39) Did you clearly indicate any unresolved items or translation decisions to your project manager so that the reviewer/direct client is made

If any concerns remain when it's time to deliver the project, let the reviewer know about these items so he/she can pay extra attention to them.

aware of them?

**If your project is very
40)specific, did you indicate your
research work to the reviewer?**

*Submitting your sources to the
reviewer will show you took the
time to fully understand the source
text and choose the right target
terminology.*

When working with professional translation companies you can be sure that your translations are vetted from top to bottom. Quality control is inherent in the process. There are many levels and people on your team that work to make sure that your final product is the optimal translation for your needs. There is literally an entire team giving input to your project that mistakes are sure to be caught.

It is very easy to take [quality in translation](#) for granted. Few realize how a seemingly simple translation goes through multiple steps and multiple experts to ensure that any errors are caught, re-examined, eliminated and how much your final translation has been vetted.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	O‘ZBEKISTONDAGI ZIYORAT TURIZMIDA DINIY FENOMENNING AHAMIYATI	3
2	NEFT TAYYORLASH MASKANI QURILMALARIDA XAVFSIZ ISHLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	6
3	NEFT TAYYORLASH MASKANIDA TEXNOGEN AVARIYANI OLDINI OLISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	9
4	MINTAQA TURIZM SALOHİYATINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI (BUXORO HUDUDI MISOLIDA)	11
5	РОЛЬ МАРКЕТИНГА В РАЗВИТИИ МАЛОГО БИЗНЕСА В УЗБЕКИСТАНЕ	15
6	LOGISTIKA FAOLIYATINING FUQAROLIK-HUQUQIY ASOSLARINI O‘RGANISH	21
7	JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA HARBIY XIZMATCHILAR JASORATINING PSIXOLOGIK TAHLILI	26
8	HARBIY XIZMATCHILARNING STRESSGA MOYILLIGINI TADQIQOT NATIJALARIDA EMPERIK TAHLILI	30
9	HARBIY XIZMATCHILARNING KASBIY FAOLIYATDA QONIQQANLIK DARAJASIGA QADRIYATLAR YO‘NALGANLIGINING TA‘SIRI	35
10	SURXON VOHASIDA AN‘ANAVIY OVCHILIK XO‘JALIGI	40
11	TRANSLATION NORMS AND QUALITY CONTROL OF A TRANSLATION	44

JOURNAL OF NEW CENTRY INNOVATIONS

IN ALL AREAS

